

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

Důsledky Druhé světové války v prózách současných českých autorek

Nikola Pospíšilová

**Bakalářská práce
2014**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Nikola Pospíšilová**
Osobní číslo: **H11355**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historicko-literární studia**
Název tématu: **Důsledky druhé světové války v prózách současných českých autorek**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka zpracuje vybrané téma samostatně za pomoci zvolených literárních pramenů a dostupné sekundární literatury. Prokáže schopnosti interpretace a porozumění nejen literárnímu textu, ale též vztahu literárně-kulturního pole a kulturně-dějinného vývoje ovlivněného zkušenostmi druhé světové války. Cílem práce je porovnat z hlediska tematického a látkového vybraná díla dvou současných českých autorek: Radky Denemarkové a Kateřiny Tučkové. Práce by měla být především srovnáním pohledů na důsledky 2. světové války.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Lukáš Vavrečka

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **27. srpna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2014**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSC.
děkan

L.S.

PhDr. Ivo Říha, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 20. ledna 2014

Příloha zadání bakalářské práce

Seznam odborné literatury:

Primární DENEMARKOVÁ, Radka. Peníze od Hitlera: (letní mozaika). Vyd. 2. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-309-8. TUČKOVÁ, Kateřina. Vyhnání Gerty Schnirch. 1. vyd. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-315-9. Sekundární ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty u českých archivů. Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování. Středokluky: Z. Susa, 2010. ISBN 978-80-86057-68-2. ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945?1951: dokumenty z českých archivů. Duben ? srpen/září 1945: Divoký odsun a počátky osidlování. Ve Středoklukách: Z. Susa, 2011. ISBN 978-80-86057-71-2. DOLEŽEL, Lubomír. Narativní způsoby v české literatuře. Praha: Český spisovatel, 1993. ISBN 80-202-0418-0. FOŘT, Bohumil. Literární postava, vývoj a aspekty naratologických zkoumání. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008. ISBN 978-80-85778-61-8. GILK, Erik. Velký příběh odsunuté Němky. In: TVAR. Literární občasník. 20. Praha: Klub přátel Tvaru, 26.11.2009, 20/2009, str. 23. 0862-657. HODROVÁ, Daniela a kolektiv. Na okraji chaosu: poetika literárního díla 20.století. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-140-1 JANOUŠEK, Pavel. Svědectví nejen o Gertě Snirch aneb Taková jsme byli. In: HOST. Měsíčník pro literaturu a čtenáře. 9. Brno: Host, 10.11.2009, 9/2009, str. 61-62. 1211-9938. KUBÍČEK, Tomáš. Vypravěč: kategorie narativní analýzy. Brno: Host, 2007. Studium, 20. ISBN 978-80-7294-215-2. STANĚK, Vojtěch. Dějiny vs. román ? 1:0, Vyhnání Gerty Snirch Kateřiny Tučkové. A2. 5. Praha: A2, 3.3.2010, 5/2010, str. 7. 1803-6635. Zdroje online DERDOWSKA, Joanna. Minirecenze [online]. [cit. 2013-03-12]. ISSN 1803-6635. Dostupné z: <http://www.advojka.cz/archiv/2006/27/minirecenze> FILIP, Tomáš. Co dělal tvůj otec za války? [online]. [cit. 2013-03-12]. ISSN 1803-6635. Dostupné z: <http://www.advojka.cz/archiv/2006/30/co-delal-tvuj-otec-za-valky-za-valky> HRTÁNEK, Petr. Tučková, Kateřina: Vyhnání Gerty Schnirch 2. Tučková, Kateřina: Vyhnání Gerty Schnirch 2 [online]. [cit. 2013-03-12]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/25541/tuckova-katerina-vyhnan-gerty-schnirch>

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne považovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 31. 3. 2014

Nikola Pospíšilová

Souhrn

Ve své práci se zaměřím na dvě současné české prozaičky, Kateřinu Tučkou a Radku Denemarkou. Obě tyto autorky se téměř ve stejné době zabývaly historickými událostmi, které nastaly po druhé světové válce.

Zabývat se budu hlavně rozbořem knih, které se tohoto tématu týkají, tudíž Vyhánění Gerty Snirch a Peníze od Hitlera. Zejména tím, jak k tématu přistoupily z hlediska jazykového, formálního a časového, jak byly knihy přijaty a v neposlední řadě také historickými událostmi, které obě knihy provází. Zaměřím se na dobu prvních týdnů a měsíců po osvobození.

Klíčová slova: Denemarková, Tučková, Druhá světová válka

Abstract

This thesis is focused on two contemporary Czech female prose writers, Kateřina Tučková and Radka Denemarková. Both women dealt with historical events coming after the end of the Second World War.

The main content of the thesis is the analysis of books concerning this topic which are *Vyhnání Gerty Snirch* and *Peníze od Hitlera*. The biggest emphasis is placed on the language, formal and time point of view. Moreover, the public acceptance and historical background of the books, especially the first weeks and months after the liberation, are described in the thesis.

Key words: Denemarková, Tučková, Second World War

Obsah

ÚVOD	- 1 -
1. RADKA DENEMARKOVÁ VS. KATEŘINA TUČKOVÁ.....	- 2 -
2. PENÍZE OD HITLERA, RADKA DENEMARKOVÁ	- 4 -
2.1. PROLOG	- 4 -
2.2. NÁVRAT PRVNÍ (LÉTO 1945)	- 6 -
2.2.1. <i>Revoluční gardy</i>	- 7 -
2.2.2. <i>Táborová zařízení</i>	- 9 -
2.3. NÁVRAT DRUHÝ (LÉTO 2005)	- 12 -
2.3.1. <i>Vyvlastnění</i>	- 13 -
2.4. NÁVRAT TŘETÍ (LÉTO 2005)	- 15 -
2.5. NÁVRAT ČTVRTÝ (POZDNÍ LÉTO 2005)	- 17 -
2.6. NÁVRAT PÁTÝ (POZDNÍ LÉTO 2005).....	- 18 -
2.7. NÁVRAT ŠESTÝ (POZDNÍ LÉTO 2005).....	- 18 -
2.8. SOUHRN	- 19 -
2.9. OHLASY.....	- 21 -
3. KATEŘINA TUČKOVÁ, VYHNÁNÍ GERTY SNIRCH	- 22 -
3.1. PROLOG	- 22 -
3.2. ČÁST I.: VÁLKA S CEJCHEM SNIRCHŮ:.....	- 23 -
3.2.1. <i>Brno po osvobození</i>	- 25 -
3.2.2. <i>Národní výbory</i>	- 26 -
3.2.3. <i>Rudá armáda</i>	- 27 -
3.2.4. <i>Rumunská armáda</i>	- 28 -
3.2.5. <i>Projev E. Beneše 12. Května 45' v Brně</i>	- 29 -
3.3. ČÁST 2.: KDYŽ SE KÁCÍ LES, LÉTAJÍ TŘÍSKY	- 32 -
3.3.1. <i>Státní nespolehlivost</i>	- 32 -
3.3.2. <i>„Brněnský pochod“</i>	- 32 -
3.3.3. <i>Pohořelice</i>	- 35 -
3.3.4. <i>Osídlování</i>	- 38 -
3.3.5. <i>Brno po odsunu</i>	- 41 -
3.4. ČÁST 3: MĚSTO DEUTCHREI	- 42 -
3.4.1. <i>Vídeň</i>	- 44 -
3.5. ČÁST 4: MINULOST PŘÍTOMNÁ.....	- 46 -
3.6. ČÁST 5: SÓLO PRO BARBORU:.....	- 47 -
3.7. SOUHRN	- 50 -
3.8. OHLASY.....	- 51 -
ZÁVĚR	- 52 -
RESUMÉ	- 53 -
BIBLIOGRAFIE.....	- 54 -

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala Důsledky Druhé světové války v prózách současných českých autorek, jedná se především o první měsíce po skončení války. Odsun Němců z Českých zemí, různé represe vůči „státně nespolehlivému obyvatelstvu“, od zabavování majetku po nucené práce a internaci v nově vznikajících táborech. Jedná se o období v české historii dnes již dobře zpracované, nicméně stále budící polemiky.

Právě nová reflexe této doby nejen v médiích, ale i na poli literárním, mě zaujala natolik, abych jí věnovala tento text. V posledních deseti letech vyšly hned dvě knihy zabývající se poválečnými odvetnými akcemi vůči německému obyvatelstvu: Vyhánění Gerty Snirch od Kateřiny Tučkové (2009) a Peníze od Hitlera z pera Radky Dněmarkové (2006). Obě díla, ač tematicky podobná, jsou naprosto odlišně zpracována.

Ve své práci se zaměřím na detailní rozbor výše zmíněných knih. Velkou pozornost věnuji jednak tomu, jak se autorky rozhodli zobrazit historii ve svých knihách, a jednak historickým souvislostem v knihách přítomných. Historická fakta považuji v mé práci za důležitá. Samozřejmě se nejedná o čistě historickou práci, takže rozhodně není schopna, a ani to nebylo záměrem, obsáhnout tak široké téma úplně. K této části jsem využila publikací známého historika, věnujícímu svou pozornost právě i období po Druhé světové válce Tomáše Staňka, konkrétně: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty u českých archivů*. Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování, která napsal společně s Adrianem von Arburgem a ze stejné edice: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. Duben – srpen/září 1945: Divoký odsun a počátky osidlování, obsahující rozsáhlou dokumentaci, jež mi byla při práci nevyslovitelně nápomocná.

Zvláštní, i když ne rozsáhlou část své práce věnuji také ohlasům, které knihy po svém vydání vyvolaly. Jelikož se jedná o nedávno vydané knihy, nejsou bohužel k dispozici odborné publikace, ze kterých bych mohla čerpat. Z tohoto důvodu tyto kapitoly tvoří recenze, které byly vydány v literárních publikacích *Tvar*, *Host*, *A2* a internetových stránek www.advoka.cz a www.literatura.cz.

V souhrnu bych ráda, aby z následujícího textu bylo zjevné, kdo a jakým způsobem zpracoval společnost ne úplně jednoznačně přijímané období naší historie. Důsledkům jaké mělo počínání velké části obyvatelstva českých zemí vůči německé menšině a ráda bych alespoň v souvislosti s literárními předlohami nabídla rámcově historická fakta.

1. Radka Denemarková vs. Kateřina Tučková

Radka Denemarková se ve své próze Peníze od Hitlera, stejně jako Kateřina Tučková v románu Vyhnání Gerty Snirch, věnují osudům dvou německých dívek: Gity Lauschmannové a Gerty Snirch, které přežily druhou světovou válku. Spojuje je nejedna životní zkušenost, ale také způsoby jakými se s okolnostmi vyrovnaly a co je nedůležitější, jak je poznamenaly. Dívky prožily válečné běsy v mladém věku, což nevyhnutelně formulovalo jejich charakterové vlastnosti a těžce poznamenalo dětství a dospívání, pokud se o nějakém dětství dalo vůbec mluvit. Právě snaha vydržet a obstát v poválečném Československu, udržet si zdravý rozum v situacích, kdy by to jiný možná vzdal, je to co je spojuje.

Jako mnoho jiných Němců žijících na území Československa, se i jich dotklo zabavování německého majetku a jeho chaotické přerozdělování, se kterým se nikdy úplně nesmířili a jehož navrácení Gita zasvětila značnou část své energie.

Jejich poválečné životy plynuly ovšem naprosto odlišně. Kontrast souvisí hlavně s válečnou zkušeností. Místem, kde válku prožily, jejich původ a v neposlední řadě jejich rodinná situace. Gita jej jako německá židovka prožila v koncentračním táboře, jak se dozvíme, nijak jí to v „divokých“ poválečných časech nepomohlo. Ačkoli vinou války přišla o nejbližší rodinu, měla se kam a ke komu vrátit, měla svou „kotvu“, jak v knize sama nazývá jedinou přeživší osobu z rodiny. To jí umožnilo alespoň částečné vnější vytvoření si nového života. Gertino postavení bylo naprosto odlišné, celou válku prožila ve svém domově, bez problémů s přiděly jídla. Sice v bytě s násilnickým a opilým otcem, se kterým nakonec přišla do jiného stavu, ale to po válce nikoho nezajímalo. Na rozdíl od Gity neměla Gerta kromě dcery z rodiny nikoho. Vzdala se jí ovšem dobrovolně, nepátrala po tom, co stalo s bratrem na frontě a bylo jí lhostejné, co se válce stalo s jejím otcem, přesvědčeným nacistou.

Ačkoliv se jejich poválečné životy, jak profesní, tak milostné, nedají srovnávat, jednu zásadní věc mají společnou – dcery. Vztah mezi matkou a dcerou je v knihách sice obsahově okrajovou záležitostí, ale určitě ne zanedbatelnou. Obě ač děti milovaly, měli velký problém se vzájemným pochopením a komunikací, který se samozřejmě s dospíváním dcer stupňoval a vyostřoval. To čemu čtenář v kontextu rozumí je těžko pochopitelné pro dítě, které má za to, že ho matka odmítá. V dospělosti zase nejsou schopné porozumět lpění na minulosti a zahořklost, se kterou jejich matky procházejí životem. Gerta ani Gita nebyly naopak

schopné se svými dětmi o nedávné minulosti mluvit, obě ale našly alespoň ke sklonku života někoho, s kým si o válečných a poválečných hrůzách mohly promluvit.

Obě autorky své texty založily na ženách, které se přes veškeré negativní zásahy do života, a že se jedná až o extrémní vrstvení co nejvíce životní vůli podryvajících zážitků, rozhodly přežít. Skoro jako by měly pocit, že čtenář by bez toho nedovedl plně pochopit historický aspekt knihy.

2. Peníze od Hitlera, Radka Denemarková

Román české prozaičky vydaný v roce 2006 zobrazuje mikrosvět Gity Lausmannové, židovské dívky s pohnutým osudem, jejíž život byl však určen událostmi války a neméně také událostmi poválečnými.

Příběh je rozdělen do pěti částí, z nichž první se odehrává těsně po skončení válečných hrůz a na počátku nekončící noční můry Gity, ze které naneštěstí pro ni neprobere ani na definitivním konci svého života. Všechny části jsou pojmenované jako „návraty“ a jak uvidíme „návrat“ je typický pro hlavní hrdinku žijící pouze minulostí: *„Třeba se konečně vrátí Adin. Společně pavučiny roztrháme. Mlčky. Jemu nebudu muset nic vysvětlovat. On zná historii našeho dětství. Kterým Život začal. A pro mě i skončil.“*¹

2.1. Prolog

Krátký, šestistránkový prolog čtenáře rovnou uvádí do prozatím nenastíněného příběhu. Malý chlapec Denis nalezne při hře lidskou lebku. Pro něj hračka, pro jeho rodiče připomenutí nedávných hříchů.

Úspornost obsahové části je vyvážena charakterizujícími popisy nejen postav, ale i okolí:

*„Vezme bělostný porcelánový talíř s modrými ornamenty, který kontrastuje s její venkovsky ošlehanou tváří.... Muž hltavě a beze slova jí. Žena sedí vedle něj a pozoruje černé chmýří na hřbetu mohutné ruky s ulámanými nehty, milované ruky, která neohrabaně svírá stříbrnou lžici.“*²

Stejně tak dialogy mezi manžely, ze kterých jsme i při nízkém počtu schopni odvodit povahu jejich vztahu:

„Je to...to je...“

Ženě, jako by do krku někdo vecpal celý ten obraz:

„To není...běžná věc zmizelý vějíř knedlíků a promísil je s hmatatelným strachem, který jí roztrásl hlas.“

„Chci, aby ses na to podíval sám.“

„No tak to přines sem!“

„To nejde. Musíš se mnou. Zvedni se, jdem.“

„Kam?“

¹ DENEMARKOVÁ, Radka. *Peníze od Hitlera: (letní mozaika)*. Vyd. 2. Brno: Host, 2009, str. 210

² Tamtéž, str. 12, 13

„Do kůlny.“

Muž se neochotně vztyčí, utáhne povolený opasek a stáhne jím masu tuků kolem boků.

„To je cirků kvůlivá ňáký blbý hračce.“³

³ Tamtéž, str. 14

2.2. Návrat první (léto 1945)

V prvním návratu jsme svědky krátkého, ale strastiplného putování šestnáctileté Gity Lauschmannové, kterou místo návratu domů čeká těžko pochopitelná krutost okolí a nespravedlnost definující její budoucnost.

Hned v první kapitole, která popisuje poslední část její cesty z koncentračního tábora, se kromě známého prostředí navracejí vzpomínky, které hlavní hrdinku doprovázejí po zbytek knihy. Ať už vyvolané jí samotnou, nebo vynucené okolím. Stejně jako vzpomínky, které jsou neoddělitelnou součástí knihy, můžeme zpozorovat další knihu určující fenomén, a to kontrast.

Jak je možno tušit příchod do rodného domu neproběhl podle Gitiných představ:

„...prosím, ať jste tu, ať tu sedíte a usmíváte se, ať se smějete a natřásáte, ať se chechtáte jako šílení, ať se smíchy válíte po zemi a propadáte za břicha. Jak jste si ze mě vystřelili. Že jsem v té kruté hře obstála. Že žijeme. Žijeme.“⁴

Přijde těžká srážka s realitou v podobě neznámých lidí bydlících v jejím domě, a v budoucím, na její osobě páchaným násilím začínajícím právě v tento den: *„Jsem přece doma. Vycházím s osvobodivou úlevou. Než mě k zemi dunivě srazí obrovská mužská tlapa.“⁵* Od tohoto momentu visí život šestnáctileté dívky na vlásku, či spíše na milosti nových majitelů domu a místních členů RG, kterými jsou její bývalí známí, tatínkovi bývalí zaměstnanci apod., což je fakt, který Gitě brání v úplném pochopení situace a jí neustále dává falešnou naději:

„Neječ, drž hubu. Jo, je sice po válce, ale furt musíme bejt obezřetný, žádněj soucit s nepřitelem.“ Tomu já rozumím, jsem taky obezřetná. To jsou nutná a nezbytná opatření. Správná, protože spravedlivá. Prověřují každého bez rozdílu. I své lidi. To je jenom dobře.“⁶

Dokonce i potom, co je nucena pracovat na statku svého otce v nelidských podmínkách. Těm je Gita uvyklá z války a „figle“, které se naučila, jí pomáhají vydržet ve světě, kde i prasata mají lepší život: *„Jsem zalitá v betonu. Celá, jen se dvěma otvory pro dýchání V ochranné krustě bez bolestivých nervových zakončení.“⁷* Tyto „figle“ jí zcela pochopitelně vzdalují od reality i od ní samé, takže ačkoliv Gita vypráví v ich formě, z přirovnání, které pro svou

⁴ Tamtéž, str. 24

⁵ Tamtéž, str. 29

⁶ Tamtéž, str. 30

⁷ Tamtéž, str. 37

osobu používá, a z vnitřních monologů, mrazí: „*Odhodí němou rybu, v jejíž moci není splnit žádná přání*“⁸. Stejně jako ze suchých dialogů jejich vězňů:

„*Žije.*“
„*No tak to Láďu nepotěšíme.*“
„*Proč to dítě nepošle do sběrného lágru?*“
„*No proč asi.*“
.....
„*Tak co s ní teda bude?*“
„*No co asi.*“⁹

2.2.1. Revoluční gardy

Revoluční gardy jsou jednou z více revolučních formací vzniklých ke konci války. Jejich působení nemělo dlouhého trvání, ale byly to právě ony, kdo představoval znovu se formulující státní moc v Československu, než se objevila armáda nebo četnictvo. Jejich úkolem bylo kromě jiného i vykonávat opatření prováděná proti německému obyvatelstvu, a to od prohlídek domů, až po odsun menších skupin za hranice. Jedním z důvodů nedlouhého působení byla hlavně nespokojenost s jejich činností:¹⁰ „...*Mnoho času zabírají oznámení učiněná z české i německé strany proti příslušníkům RG, jichž je zde několik větších skupin,* ...“¹¹ Nešlo jen o nespokojenost ze strany obyvatel, ale i armády:

„...*Revoluční vojenské jednotky odeslané do pohraničí se neosvědčily vzhledem k nedostatečnému, anebo vůbec chybějícímu vojenskému výcviku a především chybějící vnitřní sebekázi, co do spolehlivosti ve vykonávání jim svěřených úkolů a zejména v hospodaření a zacházení s národním majetkem. Slyšel jsem mnoho stížností a doporučuji jejich rychlou likvidaci a nahrazení naším regulérním vojskem, které svou vnitřní ukázněností zaručuje jediné plnou záruku zdárného výkonu svěřených úkolů...*“¹²

⁸ Tamtéž, str. 39

⁹ Tamtéž, str. 40, 41

¹⁰ Tamtéž, str. 53

¹¹ Tamtéž, str. 485

¹² Tamtéž, str. 522

Díky tomu se jim hanlivě přezdívalo „*rabovací gardy*“ nebo také „*rudé gardy*“¹³ (nemalý počet jejich příslušníků sympatizoval s komunistickou stranou).

Konec Revolučním gardám mě být už zhruba za dva měsíce od jejich vzniku, likvidace ovšem nebyla tak rychlá, jak by si mnozí přáli a protáhla se až do podzimu roku 1945:

„... Bylo zjištěno, že likvidace RG ... nebyla provedena do důsledků. Existují ještě zbytky RG, partyzánských jednotek nebo civilních skupin ... a svými neodbornými zásahy šíří neklid a nejistotu ... Ukládám všem podřízeným velitelstvím SNB, aby nařízená likvidace RG byla neprodleně a úplně provedena...“¹⁴

Před jistou smrtí ji zachrání Žena. Nikoliv z dobroty, ale výhradně kvůli špatnému svědomí, nyní bydlí v jejím domě a navíc má informace o jejím bratrovi, který se do Puklic vrátil pár dní před Gitou. Pomůže jí zesílit jen tolik, aby Gita mohla utéct. Její stav je stále špatný: „*Zlé má výdrž a tuhý kořínek. Jsem skládka pukavců*“¹⁵, ale poprvé jí také zajímá příčina: „*Zpytuju svědomí, krotnu. Jen tentokrát nevím, proč mám svědomí zpytovat. Protože jsem?*“¹⁶ a důvody samozřejmě nechápe:

„Seš Němka.“

Uvolní stisk. Dlaň zasliněnou mým jazykem tře o zástěru.

„Nejsem. Mám československé občanství. Jsem...“

„Němka.“

„No a co. Jsem česká Němka.“

„To je nemlich to samí. Česká, ale Němka.“

....

„Heled' vrátila sem se odtamtud, kde do mě zas hustili, že sem židovka. A že jsem židovka, to jsem nevěděla, doma mi to nikdo neřek, až těsně před tím, než nás odvezli... A s čím na mě přijdete zítra?“¹⁷

Jejímu údivu odpovídá i název kapitoly: „*Nasliněné nálepky*“.

V následujících kapitolách se dostáváme k životu v táboře, kam se Gita dostala po svém útěku. Není už ale schopná kolem sebe jasně vidět: „*Nic se mě už netýká, mě se už nic netýká*“¹⁸ a současná situace jí ne úplně neprávem splývá s jejím pobytem v Terezíně: „*Znám*

¹³ Viz tamtéž, str. 55

¹⁴ Tamtéž, str. 762

¹⁵ Tamtéž, str. 44

¹⁶ Tamtéž, str. 46

¹⁷ Tamtéž, str. 48

¹⁸ Tamtéž, str. 60

*to odtamtud.*¹⁹ Krádeže, znásilňování nebo prohrabávání tašek. Upadá do letargie, ze které jí nemůže vytrhnout ani plánovaný pochod za hranice, který Gita považuje za pochod smrti. Co jí ovšem pomůže je novinka, kterou z Terezína nezná:

*„Ke stolu jeden po druhém přichází zajatci, muži i vzlykající ženy se strupovitými krůpějemi na boltcích. Nevěřicně sahají po jednotlivých věcech. Losují výhry v tombole. A právě to mě vyděsí, pozdvihne. Tenhle úskok já neznám.“*²⁰

V táboře se samozřejmě pohybují i jiní vězni, Gita se však blíže seznámí pouze s jedinou ženou, ženou v květovaných šatech, díky které jasně pozná odlišnost jejich situací. Žena se považuje za Němku, do Německa se vlastně těší a Gitinu nechut' nechápe, stále věří nacistické propagandě:

„A proč si raději nezůstala v koncentračním táboře pro židovské rodiny? Se svým bratrem? Špatně jste si nežili, viděla sem film.“

„Co prosím?“

*„Proč si raději nezůstala v Polsku?“*²¹

V táboře si najde spojence, dozorce, který se v násilí nevyžívá jako ostatní, ale nikoliv pochopení. I on zažil koncentrační tábory, ale jako Čech přijímá zabavování německého majetku jako samozřejmost. Pomůže jí, Gita s jeho pomocí uniká odsunu za hranice, později i z tábora:

„Další chcípota. Skapávají jak mouchy. Takový zvěrstva dělali druhejm a sami nevydržej nic.“

„Prohlídli to pořádně? Má na sobě ještě nějakou kabelku, ty mrchy jsou mazaný.“

....

*„Nic.“*²²

Dostává se, k tetě Otle, necítí však žádnou úlevu nebo pocit bezpečí, ale pouze klamání z vlastního selhání.

2.2.2. Táborová zařízení

S tím, že bude potřeba míst k zajištění Němců, se počítalo ještě před osvobozením:

„...Pokud jde o německé a maďarské válečné provinilce, postará se vláda o jejich okamžité

¹⁹ Tamtéž, str. 62

²⁰ Tamtéž, str. 62

²¹ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. Duben – srpen/září 1945: Divoký odsun a počátky osidlování. Ve Středoklukách: Z. Susa, 2011, str. 68

²² Tamtéž, str. 77

zneškodnění, uvěznění a předání mimořádným lidovým soudům...“²³ V pracovních táborech měli být umístěni v první řadě tzv. státně nespolehlivé osoby, což byli hlavně Němci, ale také osoby ostatních národností, které za války sympatizovaly s fašisty. Předpokládalo se, že lidé umístění v pracovních táborech budou pracovat v zemědělství, při opravě infrastruktury, nebo např. při odklízecích pracích.²⁴ Jejich vznik usnadnil fakt, že bylo možno využít bývalých nacistických zařízení, ale nebylo výjimkou, že se k internování zajatců používalo budov k tomu neuzpůsobených (továrny, sýpky, stodoly, tělocvičny apod.).²⁵

Jejich zřízení měly na starost místní správní orgány, především NV, které měly zajišťovat vše potřebné od jídla po hygienu, což se často nedařilo. Špatné životní podmínky, vyčerpání, nedostatek potravin dávaly prostor pro vznik nemocí, kterým rychleji podléhali osoby starší, děti nebo nějak zdravotně omezené. To nezůstalo bez povšimnutí, objevovali se případy stížnosti občanů²⁶, tak v hlášeníh:

*„...Vojíní a zaměstnanci v zajateckém táboře Masarykova stadionu jsou značně pobouřeni chováním velitelů při sběru osobního majetku zajatců, který byl nařizen v úterý dne 15. t. m. Sebrané předměty, hlavně hodinky, prsteny a peníze, jsou odebírány velitelem na volném prostoru, nikoliv v kanceláři, jsou dávány do krabic, bez potvrzenek a bez zvláštních obalů. V těchto krabicích jsou odnášeny do kanceláře, která není všem nepřístupná, nýbrž mnozí zaměstnanci a důstojníci mají k ní přístup...“*²⁷

Ke zlepšení situace, nebo alespoň k jejímu zpřehlednění došlo koncem léta 1945, ale snahy o zlepšení podmínek jak ubytovacích a stravovacích, tak v chování vůči internovaným byly už dříve. Nutno podotknout, že to bylo spíše ze strachu z poklesu výkonnosti pracujících.²⁸ Tábory se diferencovaly podle účelu na internační (pro osoby vyšetřované), sběrné (ty soužili ke koncentraci Němců, kteří měli být odvedeni za hranice), a pracovní (ty sloužili k ubytování osob přidělených na nucené práce).²⁹ Před tímto rozdělením panoval zmatek a stávalo se, že kvůli nedostatku pracovních sil, byli na práce posíláni i zajatci:

„...Pro pilné a neodkladné jarní zemědělské práce lze použít podle usnesení vlády též německých válečných zajatců. O zajatce necht' se přihlásí písemně

²³ Tamtéž, str. 222

²⁴ Viz tamtéž, str. 227

²⁵ Viz tamtéž, str. 142

²⁶ Viz tamtéž, str. 772

²⁷ Tamtéž, str. 296

²⁸ Viz tamtéž, str. 302

²⁹ Viz tamtéž, str. 145

*v jednotlivých případech místní Národní výbory, půjde-li o hromadnou akci okresní Národní výbory, u nejbližšího velitelství zajateckého tábora...*³⁰

³⁰ Tamtéž, str. 416

2.3. Návrat druhý (léto 2005)

Druhý návrat se koná po šedesáti letech a dnes už šestasedmdesátiletá doktorka Lauschmannová, jejíž rodiče byli rehabilitováni, se vrací do Puklic a začne oživovat minulost, ve které ale prakticky žije. Současnost jí nezajímá, je k ní apatická: „*Polibte mi všichni prdel.*“³¹ Lhostejná ke svým činům:

„*Mohla bych se na chvilku podívat dovnitř?*“

„*Dovnitř? Proč jako? To teda nemohla, kšeft je jenom tady. Tam jsou soukromý byty.*“

„*Jenom na chodbu.*“

„*Proč?*“

Ještě vykrojenější údiv zplundrovaného obočí. Ostražitých dravčích křídel.

„*Já jsem doktorka Gita Lauschmannová, děvenko. Tenhle dům kdysi patřil mojí rodině. Než nám ho ukradli. Sprostě ukradli.*“

Prodavačka stáhne oblouky do nenávislných úseček. Ústy naporcuje dávku prvotřídních vulgarit. Čerstvých a značkových. Odcházím se vztyčenou hlavou.“³²

Její myšlenky prakticky okupuje jen: Co kdyby?

Novinkou je dvojí pohled na věc, jednak samozřejmě Gitin, a pak také puklických obyvatel, kterých se její návrat týká. Zvláště Denise, malého chlapce, který kdysi našel při hraní lebku, nyní pražského lékaře, jeho sestry a matky, Ženy, která Gitě v šestnácti zachránila život. Těm a dalším obyvatelům vesnice vyhlásila doktorka Lauschmannová pomyslnou válku o návrat zabaveného majetku a omluvu:

„*To bude velkolepá tečka. Která Puklickým vyrazí dech. Proč bych namáhavě rozestavovala dochovaný zlomek původního nábytku, rekonstruovala zámeček. Byla by to masochistická sebetrýzeň. Postavím jiný pomník.*“³³

Ničeho se jí samozřejmě nedostane, což je jasné hned při prvním setkání na obecním úřadě, kde se sejde se svou vnučkou a právníkem se zástupci místních obyvatel: Denis, syn Ládi Stolaře, holič Malý – dříve Klein: „*Já se jmenuju Malý, paninko, Vlastimil Malý. Rodilý Čech. Dycinky rodilý Čech.*“³⁴

Tady se rozehraje nevkusná, až nechutná kampaň Puklických útočící proti svéprávnosti Gity Lauschmannové, která donutí doktorku vzpomínat na události z jejího života. Rozhodne se, že když už, tak je donutí poslechnout si, co chtěli. Ví, že to, co to bude,

³¹ DENEMARKOVÁ, Radka. *Peníze od Hitlera: (letní mozaika)*. Vyd. 2. Brno: Host, 2009, str. 83

³² Tamtéž, str. 87

³³ Tamtéž, str. 91

³⁴ Tamtéž, str. 136

neočekávají: „*Stolař se divně vrtí. Střídavě si mne nos. Střídavě popotahuje pravý ušní lalůček. Střídavě rozevívá a zavírá ty svoje vyprázdňené černé desky.... Ztratil kontrolu nad situací. Trumfy třímám v ruce já.*“³⁵

Příběh je sice šokující, ale ne natolik, aby se ho Pukličtí nesnažili obrátit proti Gitě. Gita má ovšem jako vždy specifickou obranu, nyní se jedná o velice dost kruté až surrealistické představy:

„Propíchat mu zrezivělým hřebíkem několik otvorů, kulatých děr do uší. A těmi dírkami protahovat padesátikilová, lesklá, temně kovová závaží. Přidávat další a další ohmatané kusy, lesknoucí se jako psí kulky. Až by se ušní boltce neměli kam prověšovat. Utrhly by se.“³⁶

S jejich pomocí si pomáhá udržet duševní klid: „Hlavně se udržet v lati, nezkolabovat, neječet“ – mantra, kterou si přinesla z koncentračního tábora, a která ji provází životem, se po šedesáti letech se mění: „*Proč se vlastně držet v lati, proč nezkolabovat, proč si nezaječet? Chci někomu vyvrhnout svůj příběh.*“³⁷ Pořád má ale hranice, odmítá se vracet k válečným vzpomínkám: „*Existují vzpomínky, kterými mám právo rozdírat se jen já sama.*“³⁸

Před trapným odjezdem, a rozhodnutím, že chce svůj majetek zpět, máme jedinečnou možnost nahlédnou přímo do minulosti, v kapitole věnované Gitině těhotenství, a blíže poznat prakticky nejdůležitější, ale vyprávěním opomíjenou osobu jejího života: tetu Ottlu. Ta s ní prošla návratem z koncentračního tábora, medicínou, prvním manželstvím: vraždou syna a sebevraždou manžela, a stigmatem, který se objevil v dospělosti.

2.3.1. Vyvlastnění

Při zabavování německého majetku došlo ke konfiskaci zemědělského, hospodářského a takřka veškerého ostatního majetku (byty, domy, nábytek...), s výjimkou nejnnutnějších osobních potřeb téměř všech německých obyvatel v zemi a ostatních státně nespolehlivých osob. Vyňati byli pouze antifašisté, ale „...*trpení pod nacistickým nebo fašistickým terorem nestačí pro vynětí zemědělského majetku z konfiskace...*“³⁹, pro nezemědělský majetek platila

³⁵ Tamtéž, str. 113

³⁶ Tamtéž, str. 116

³⁷ Tamtéž, str. 119

³⁸ Tamtéž, str. 128

³⁹ Tamtéž, str. 90

mírnější kritéria a výjimku mohli dostat nejen ti, kteří za okupace aktivně bojovali za republiku, ale také ti, kteří byli pronásledováni za okupace.⁴⁰

Zabavování majetku bylo avizováno už v „košickém vládním programu:

„...budou zajištěny a pod národní správu dány ihned majetky všech druhů, pokud jsou v držbě, ve vlastnictví anebo ve správě: občanů nepřátelských států, zejména Německa a Maďarska; německých a maďarských občanů Československé republiky, kteří aktivně napomáhali rozbití a okupaci Československa; ostatních občanů Československé republiky, kteří zradili národ a aktivně podporovali německé a maďarské okupanty...“⁴¹

Stejně tak ve vládním prohlášení z 11. Května, s žádnými náhradami se nepočítalo.⁴²

Oficiálně byl prvním krokem dekret 5/945 Sb., který vešel v platnost 23. Května 1945 a zpochybňoval majetkoprávní rozhodnutí z doby okupace, následoval dekret 12/1945 Sb. O zemědělském majetku atd.⁴³ Majetek byl ovšem zabavován i předtím, tzv. „*revoluční cestou*“.⁴⁴

⁴⁰ Tamtéž, str. 90

⁴¹ Tamtéž, str. 224

⁴² Viz tamtéž, str. 241

⁴³ Viz tamtéž, str. 89

⁴⁴ Tamtéž, str. 89

2.4. Návrat třetí (léto 2005)

Celý třetí návrat tvoří dvě linie. V první sledujeme Denise a jeho matku. Proti své vůli je Denis donucen poslouchat zpověď staré Ženy. To, co považuje, za nepřínosné vylévání srdce znuděné matky se promění v hororový příběh, který ho táhne zpět do rodné vesnice, ze které se pracně vymanil. Jeho matka vypráví, za jakých okolností získali po válce dům: Kdo dřív přijde, ten bere a kdo se nám postaví, bude odstraněn. Tento postoj byl v jeho vesnici zastoupen jeho otcem, Poledňákem, Stolařem a Kleinem, nyní Malým. Vše bylo v pořádku až do doby, kdy se ve vesnici objevil Adin Lauschmann, Gitin bratr, který chtěl svůj majetek zpátky. To ovšem nebylo možno připustit a potom, co ho málem udusili v komoře, ho nechali vyhladovět ve stáji („*prodloužený pochod smrti*“⁴⁵). Jeho mrtvolu poté rozčtvrtili a spálili v krbu, ve kterém, jak Denis vzpomíná, se nikdy netopilo. O to samé se pokoušeli s Gitou, ale jak bylo zmíněno, Denisova matka jí pomohla uprchnout. Za to je jí Gita vděčná, ale ve skutečnosti není důvod. Žena pomáhala Gitu zachránit ne kvůli ní, ale kvůli svému svědomí. Jak sama říká, nechce s ní mít nic společného od doby, co jí pomohla utéct. Hlavně ze strachu, že se to dozví někdo z vesnice a zabije ji. Dnes už jí o nic nejde, nechce dům, zahrady, ale někoho s kým břímě může nést.

Celou její výpověď prostupuje kontrast mezi ní a prostředím, ve kterém žije. Ani po několika desítkách let s ním nesrostla: originály Matisse a Cézanna, které koupila Ulrike Lauschmannová v Paříži: „*tu visí jako nerozpoznaný poklad slepých zlatokopů*“⁴⁶ v kontrastu s neustále běžící televizí s oblíbenými telenovelami, kterými Žena zabíjí čas, a při kterých po pytlích neustále pojídá křupky z talířů s modrými ornamenty navrženými též Gitinou matkou atd.

Denise vyprávění velmi zasáhne: „*ještě leže v matčině břiše a už zabíjel*“⁴⁷

Celé vyprávění má až divadelní a cirkusové aranžmá, kterým prostupuje motiv medvěda nakresleného na dětské stoličce, který jako malou děsil Gitu, a jako dospělou ještě více Ženu, jehož odsuzující pohled nemoha snést, ale na to aby ho vyhodila, neměla odvalu.

Gitin part se nese také v duchu rodinném a není o moc příjemnější než Denisův. Doktorka najde doma dceru s vnučkou, jak pročítají její záznamy, dalo by se říci paměti. Zvláště období Puklické. To jí rozčílí, nejen protože nerespektují její soukromí, ale hlavně se

⁴⁵ DENEMARKOVÁ, Radka. *Peníze od Hitlera: (letní mozaika)*. Vyd. 2. Brno: Host, 2009, str. 169

⁴⁶ Tamtéž, str. 147

⁴⁷ Tamtéž, str. 181

k minulosti nechtěla vrátet, zvláště po událostech onoho dne. Během hádky s dcerou vyplavou na povrch poničené vztahy. Pohled na Gitu očima někoho jiného, v tomto případě dcery: *sobecká svatá*⁴⁸. Nelze se jí divit. Ani Gita se nediví, ví moc dobře jaký je rozdíl mezi tím, jak by se měla chovat a jak se chová: *„Celý život k druhým vysílám falešné signály. A ostatní je mají za pravdivé“*⁴⁹, i když ví, že je potřebuje: *„Přitom je tolik potřebuju. Vždycky potřebuju vědomí, že mě přenášejí, abych se neutopila v bažinách, které byly pode mnou nachystány. Jen třepotám nohama, někdo mě vždycky pevně zachytí v podpaží.“*⁵⁰

⁴⁸ Tamtéž, str. 152

⁴⁹ Tamtéž, str. 167

⁵⁰ Tamtéž, str. 160

2.5. Návrat čtvrtý (pozdní léto 2005)

Denisův a Gitin osud se proplétá. Denis chce ulehčit svému svědomí tím, že pomůže Gitě postavit pomník pro jejího otce, jde ovšem o nesplnitelnou misi, místní jsou velice zatvrzelí a ovlivnění už několik generací: „*Pozdrav na rozloučenou pro Gitu Lauschmannovou. Pozdrav od všech dobrých rodáků. Který sem někdo čerstvě nastříkal teple žlutou barvou.... Žlutá hvězda s nápisem JUDA.*“⁵¹ Navíc Gita o usmiřování už nestojí, dělá Denisovi, se kterým navázala velice podivný vztah, jenom laskavost. Ta u ní jde ruku v ruce s touhou neustále se do Puklic vracet, i když jí to drží v minulosti: „*On zná historii našeho dětství. Kterým život začal. A pro mě i skončil.*“⁵²

⁵¹ Tamtéž, str. 210,21

⁵² Tamtéž, str. 210

2.6. Návrat pátý (pozdní léto 2005)

Doktorka se s Denisem sblíží, dalo by se říci, že jde o lásku. Je zároveň o prvního člověka od smrti tety Ottly koho si ke své osobě opravdu pustila a na jeho naléhání začne znovu sepisovat své vzpomínky. Při sepisování jedné z posledních jí zastihne smrt. Myslela si, že je na ní připravená: „...*ještě se mi nechce zemřít, ještě nemám vyčištěné zuby, nejsem řádně oblečená, ještě jsem všechno nedořekla...*“⁵³, ale „*hlavně se udržet v lati, nezkolabovat, neječet.*“⁵⁴

2.7. Návrat šestý (pozdní léto 2005)

Gita se konečně navrátí do Puklic. Byla pohřbena na puklickém židovském hřbitově.

⁵³ Tamtéž, str. 230

⁵⁴ Tamtéž, str. 230

2.8. Souhrn

V próze Radky Denemarkové skrze hlavní hrdinku, nejprve mladičkou dívku Gitu vracející se z koncentračního tábora a posléze starší ženu doktorku Gitu Lauschmanovou, nahlížíme na události po skončení druhé světové války, na útrapy německé židovky, byť s českým občanstvím.

Denemarková zobrazuje „divoké“ poválečné události přímo pouze v první části knihy nazvaném „Návrat první“. Její zpracování tohoto tématu je jasně diferencované: dívka, prakticky ještě v dětském věku, vržená do událostí nemilosrdných a jasně nespravedlivých vs. společnost rozbouřená euforií z konce války agresivní vůči těm, kteří ji podle nich způsobili. Tedy Němcům, bez jakéhokoliv rozdílu. Další „návraty“ čtenáři objasňují události minulé skrze doktorčinu snahu o navrácení majetku, a jednání o tomto poněkud kontroverzním, i když pochopitelném návrhu, se zástupci obce. I zde autorka jasně rozdělila role postav, zvolila k tomu jasné rozvržení: na jedné straně stolu Gita, naproti ní místní zástupci, potomci lidí, kteří si rozebrali majetek její rodiny a dokonce i holič Malý, který se na uvěznění v jejím vlastním domě podílel.

V dalších „návratech“ Denemarková demonstruje (ne)vývoj v myšlení a chápání událostí ne tak dávných. Vybrala si k tomu ideální prostředí: malá vesnice nepřímající změny, které se mimo televizi a její hranice dějí, která si po generace drží i stejné „mocenské“ a společenské rozdělení. Samozřejmě nic nemůže být tak černobílé a jistou vyváženost poskytuje postava Denise.

Přesto peníze ani majetek zde nejsou hnacím motorem jednání doktorky Lauschmannové, tu pohání touha po vyrovnání se s minulostí, napravení křivd, které za svůj život musela snést, těch co ji změnilly. Neustále ale naráží na neochotu okolí a to i jí nejbližšího. Autorka jistě dosáhla záměru, ve své próze vystihla důsledky, které způsobilý okolnosti, které společnost kolem ní bagatelizuje nebo je pro jistotu ignoruje.

Pro svůj literární počín zvolila autorka velmi sugestivně působící jazykové prostředky, tj. časté rozhovory mezi aktéry, rozsáhlé vnitřní monology a velmi jasná až surově znějící přirovnání. To vše umocněné ich formou, která ovšem není absolutní. Neméně důležité je kompoziční rozdělení knihy na části, tedy „návraty“ a podkapitoly, jejichž názvy jsou buď

přímo citáty z jednotlivých kapitol, nebo je přinejmenším jasně charakterizují, jsou tedy silně propojeny s textem a předpřipravují čtenáře na nadcházející situace.⁵⁵

⁵⁵ HODROVÁ, Daniela a kolektiv. *Na okraji chaosu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, str. 102

2.9. Ohlasy

Vybrané kritiky se kromě jiného shodně věnují dvěma bodům, historickému aspektu knihy a výrazné, nebo také „vyšinuté“ hlavní hrdince: „...v případě *Gity* jde o vyšinutí určené historickou situací a stavem našeho poválečného uvažování a společnosti...“⁵⁶. I hodnocení je spojeno zde spojeno s tematikou:

„...U inspiraci dějinami někdy ani není potřeba vymýšlet složitou fabuli, stačí otevřít správnou kroniku nebo poslechnout si pamětníky. Silný příběh je však třeba zpracovat tak, aby se jeho intenzita mezi řádky nevytratila, což se Denemarkové podařilo...“⁵⁷

Samozřejmě najdeme i difference, což je ale dáno rozdílným formátem recenzí, T. Filip, se díky většímu prostoru mohl věnovat podrobněji i podle jeho mínění slabším stránkám románu.

⁵⁶ FILIP, Tomáš. *Co dělal tvůj otec za války?* online]. cit. 2013-03-12]. ISSN 1803-6635. Dostupné z: <http://www.advojka.cz/archiv/2006/30/co-delal-tvuj-otec-za-valky-za-valky>

⁵⁷ DERDOWSKA, Joanna. *Minirecenze* online]. cit. 2013-03-12]. ISSN 1803-6635. Dostupné z: <http://www.advojka.cz/archiv/2006/27/minirecenze>

3. Kateřina Tučková, Vyhnání Gerty Snirch

3.1. Prolog

Krátký prolog nás uvádí ne do jednoho, ale rovnou dvou nejhorších, i když ty lze těžko definovat, okamžiků v životě hlavní hrdinky: pochod z Brna v roce devatenáct set čtyřicet pět, kterého byla jako brněnská Němka a navíc dcera nacisty účastnicí a pohřeb maminky, který se konal o pár let dřív.

Obě události byly pečlivě vybrány. Jsou to události, kolem kterých se točí vyprávění o Gertě Snirch a o nichž příběh zasazený do časového období jednoho života pojednává: život české Němky ve složitém 20. století a intimnější, ale neméně důležitý vztah matka-dcera.

3.2. Část I.: Válka s cejchem Snirchů:

V první části knihy se seznámíme s hlavní hrdinkou příběhu. Podzim, babí léto, hodiny kreslení s nejlepší kamarádkou Janinkou. Ty časy, ale končí a s nimi svět, který dosud znaly. Tomu sice nerozumí, ale i přes nízký věk si to uvědomují:

„Bylo babí léto roku 1939, a zmizení pana Kmenty a jejich výtvarného kurzu, který přece měly už od konce minulého školního roku zamluvený, možná předznamenávalo maminčina záhadná slova, která teď u nich doma padala tak často. Teď už bude všechno jinak a nikdo už nebude tak šťastný jako dřív, řekla Gerta a otočila se k Janince. Janinka v pravidelném rytmu nechávala paty střevičků dopadat na hrot nožky lavice. S hlavou skloněnou kývla, jakože rozumí, a dál mlčela“.⁵⁸

„Válka byla dlouhá. Začala nenápadně, aniž by si Gerta všimla, a rozpínala se, až se nakonec vklínila do všech koutů jejich života“⁵⁹. Tyto dvě věty vystihují Gertin život víc, než by se na první pohled mohlo zdát. Dcera české matky a německého, silně prohitlerovsky orientovaného otce, si jen zvolna uvědomovala změny ve svém životě. Až na novou povinnost mluvit doma pouze německy, vyvěšené portréty Hitlera:

„Víc než obrázky Hitlera vyvěšené v oknech bytů a osvětlené chvějícími se plaménky svíček ji zajímala do tmy pokoje obnažená ňadra s drobnými, vysedlými dvorci bradavek. Zkrátka její vlastní život, který se s nástupem do nové školy stal tak zajímavým“⁶⁰

nebo nové majitele místních krámů nebo trafiky u jejich domu se pro ni nic neměnilo. O něco více jí zrcadlo nastavovala Janinka, které se změny ve společnosti silněji dotýkaly, a které si uvědomovala mnohem bolestněji.

Už tehdy se začala projevat Gertina rozpolcená společenská situace. Jako plnohodnotná členka Svazu německých dívek, do kterého byla nucená nastoupit, se necítila. Život mimo něj ale nebyl možný. Svaz byl cejch oddělující jí pomalu, ale jistě, od okolí a od jejích přátel. V takové situaci samozřejmě nebyla sama, což vedlo k osudovému seznámení s Karlem. Chlapcem stejně starým jako Gerta, bez kterého by její budoucnost vypadla plně jinak.

Hlavní zásluhu nad Gertinou izolací nemělo dětství, ale jak se dozvídáme v jedné z prvních kapitol, jež autorka nevěnovala Gertě, nýbrž její matka. Ta se snažila chránit ji před změnami, kterými město procházelo, dokud to šlo:

⁵⁸ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. 1. vyd. Brno: Host, 2009., str. 19

⁵⁹ Tamtéž, str. 19

⁶⁰ Tamtéž, str. 20

„Ještě to neprokoukla, ještě v ní žije kus dítěte. S jakými starostmi přichází domů, s čím si láme hlavu, musela se tomu kolikrát od srdce smát. Snažila se oddálit Gertin střet s realitou, jak jen to šlo. Sbírala Friedrichovy noviny, jakmile je odkládal na stůl, žádala ho, aby s Fridříškem poslouchal rozhlas jen v jejich pokoji, ne před Gertou.“⁶¹

V jejím životě se díky politicky aktivnímu manželovi odehrávali téměř totožné změny jako v okupovaném Československu:

„Tak kdy se to vlastně začalo měnit? Krůček po krůčku až s poslechem těch Hitlerových urvaných proslovů v rozhlase. Od začátku je neměla ráda, nedokázala v klidu vystát tu jeho kadenci, poryvy hysterických výkřiků, euforii a o chvíli později zase temné výhrůžky. Brněly ji z něj uši a bolela hlava. Ale Friedrich, ten byl po poslechu jeho řeči jako proměněný. Tehdy to asi začalo.“⁶²

S přibývajícím Hitlerovou mocí ubývalo klidu v její domácnosti: *„Její domácnost ovládl výsměch a urážky všeho českého. Co Čech, to lokaj, národ srabů, co se klidně prodají“⁶³* a ke Gertině neštěstí i chuť k životu. Matčina smrt nebyla jediná ztráta, které musela Gerta čelit. Bratr Friedrich byl odveden na frontu, Karel z jejího života zmizel a Janinka též: *„Chtěla klid, pro sebe i pro ostatní, hlavně pro Janinku, která měla zákaz se s ní scházet, s holkou Němců, jako byli ti, kteří v Reichu zavřeli a zavraždili jejího strýce z Frývaldova...“⁶⁴* Gerta si díky ní plně uvědomuje realitu, ale vnímá ji čistě subjektivně, jakákoliv politika jde mimo ni. Vždy, i když její život extrémně ovlivňuje.

Poslední rok války byl pro ni plný strachu. Strachu z náletů, opilého otce, těhotenství, které bylo výsledkem otcových opileckých eskapád. Dítě, kterého se v těhotenství štitila, jí nakonec zachránilo život. Nicméně si s dcerou, nejenom kvůli jejímu (jejich!!) otci, ale zásluhou válečných a poválečných zkušeností, nikdy nevytvořila vřelý vztah.

Měsíce po osvobození prožila v silné letargii, věnovala se pouze dceři. Politika jako vždy kolem ní: *„Tak často skloňovaná svoboda pro ni nebyla nic oproti třetině mléka, kterou mohla dostat od keřasky Hamšíkové. Ani všudypřítomná hádka, jestli Sověti nebo Američani, nic neznamenal, když Barbora odmítala pít. Z letargie ji vytrhly jen bomby“⁶⁵*. Duben 1945 se nesl nejen v euforii z konce války, ale také v počínajícím odporu vůči německému obyvatelstvu Brna, tudíž silně i ke Gertě.

⁶¹ Tamtéž, str. 36

⁶² Tamtéž, str. 37

⁶³ Tamtéž, str. 39

⁶⁴ Tamtéž, str. 49

⁶⁵ Tamtéž, str. 65

3.2.1. Brno po osvobození

Situaci v Brně, jak vypadala první dny a týdny po osvobození, je možno demonstrovat na textu dr. Miroslava Jirásk⁶⁶, který líčí zkušenosti od problémů se zásobováním:

„...Zásobovací situace v městě Brně jest katastrofální. Není chleba a největší pekárny v Brně, např. Chladova pekárna na Veverčí ul. zastavila pečení chleba pro nedostatek mouky a před třemi dny sám jsem stál ve frontě 3 hodiny a pak dostal s velkou bídou koupit kilový chleba pro 9člennou rodinu...“⁶⁷

přes excesy členů národní stráže, která, jak poznamenává, je složena z lidí zcela nekompetentních, jako např. z mladých učňů, neschopnost Národního výboru, po chování RA a rumunských vojáků a špatnou dopravní situaci.⁶⁸ Několikrát zde zmiňuje Kounicovy koleje, internační zařízení, které vzniklo v Brně už koncem dubna 1945. Jednalo se o zařízení nechvalně známé pro četné případy bití a týrání vězňů, které nezdědkou končilo smrtí.⁶⁹ Text není přesně datován, ale nejspíše se bude jednat o polovinu měsíce května.

29. dubna 1945 už je ze správy o činnosti NV pro Velké Brno jasné, že se s odsunem Němců počítalo“ „...Při šetření otázky Němců v Brně byl podán návrh, aby byli všichni okamžitě zjištěni a internováni...“⁷⁰ O pár dní později bylo vydáno nařízení pro všechny Němce, o nutnosti jejich označení: „...Nové nařízení pro Němce. Všichni Němci obého pohlaví musí nositi od 5. května 1945 od roku 10. bílou pásku, na níž bude černé písmeno velké N...“⁷¹ S internováním německého obyvatelstva byly ovšem problémy logistické:

„...Bylo shledáno naprosto nutným, aby všichni Němci byli ihned internováni. Na překážku se stavěla skutečnost, že pro tento případ není po ruce vhodný prostor. Bylo proto uloženo policejnímu ředitelství, aby ihned zjistilo vhodné

⁶⁶ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. Duben – srpen/září 1945: Divoký odsun a počátky osidlování. Ve Středoklukách: Z. Susa, 2011, str. 377 - 379

⁶⁷ Tamtéž, str. 377

⁶⁸ Tamtéž, str. 37

⁶⁹ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování. Středokluky: Z. Susa, 2010, str. 104 – 105

⁷⁰ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. Duben – srpen/září 1945: Divoký odsun a počátky osidlování. Ve Středoklukách: Z. Susa, str. 230

⁷¹ Tamtéž, str. 231

budovy a tábory pro internační účely a ihned podalo zprávu o tom, kde a jaký počet lidí je možno míněným způsobem umístiti...“⁷²

K prvnímu odsunu, prozatím „jen“ mimo centrum města, došlo 11. Května 1945. Odsunut měl být každý Němec starší 12 let. Za Němce byl považován ten, který měl za války na potravinových lístcích značku RD nebo D.⁷³ „*Je hodně pravděpodobné, že se tato akce uskutečnila v souvislosti s plánovaným pobytem E. Beneše a jeho manželky v Brně ve dnech 12. – 16. Května...“⁷⁴ Plánovaný tří denní odsun byl 13. května prodloužen o další tři dny (16. května končila také návštěva prezidenta Beneše)⁷⁵*

Odpor se stupňoval a brněnským Němcům začali krušné časy, vznikaly pracovní tábory, tentokrát určené Němcům, město ovládly sbory Rudoarmějců, Rumunů a nově vzniklých Revolučních gard a Národní výbory.

3.2.2. Národní výbory

S národními výbory počítala už Londýnská exilová vláda, měly dočasně nahradit činnost veřejné správy. ČSSD a hlavně KSČ, ale předpokládala, že NV budou trvalou oporou správní struktury a to se jim podařilo prosadit. Funkce a podoba NV byla tak součástí košického vládního programu:

„...Na rozdíl od dřívějšího byrokratického, lidu vzdáleného správního aparátu tvoří se v obcích, okresích a zemích jakožto nové orgány státní a veřejné správy lidem volené Národní výbory. Tyto lidem volené, pod neustálou kontrolou lidu stojící a až na další lidem odvolatelné Národní výbory budou v obvodu své působnosti spravovat všechny veřejné záležitosti a dbát vedle orgánů ústředních o veřejnou bezpečnost a zřídí si podřízený jim demokratický úřednický aparát. Vláda bude svoji politiku uskutečňovat Národními výbory a plně se o ně opírat...“⁷⁶

⁷² Tamtéž, str. 232

⁷³ Tamtéž, str. 25

⁷⁴ Tamtéž, str. 251

⁷⁵ Viz tamtéž, str. 261

⁷⁶ Tamtéž, str. 220

Zde se také počítalo s tím, že členové NV budou vybíráni z řad všech občanů, tedy případně i antifašistů, což se samozřejmě nestalo a všichni Němci byly z NV postupně vytlačeni.⁷⁷

3.2.3. Rudá armáda

Byla to právě Rudá armáda, která osvobodila většinu českých zemí, počet příslušníků RA se odhaduje na statisíce. Takový počet vojáků samozřejmě ovlivnil život převážné většiny obyvatel. RA pomáhala po osvobození udržovat pořádek v zemi nebo např. zprovozňovala dopravní spojení. Pobyt příslušníků RA je ale také silně spojen s problémy, které příslušníci RA způsobovali, jednalo se zejména o majetkové delikty a zneužívání žen.⁷⁸

Důvodů je samozřejmě více a často jde o kombinaci několika faktorů:

„... Na rozdíl od lépe vybavených a zásobovaných vojáků západních armád měla většina příslušníků RA na konci války za sebou dlouhodobější bojové vypětí. S tím souvisela nejen značná fyzická, ale i psychická zátěž ... Materiální standart a životní styl, s nímž se vojáci RA ... setkali na dobytých či osvobozených územích, byl mnohdy velmi odlišný od podmínek, na něž byli zvyklí z domova ... I tak byla nedotknutelnost soukromého majetku v Sovětském svazu již před válkou chápána dosti odlišně od standartů střední a západní Evropy ... Válka přispěla k tomu, že mnoho sovětských vojáků ztratilo v tomto ohledu přinejmenším dočasně jakékoliv morální zábrany...“⁷⁹

Velké problémy také způsobovalo ubytování tak velkého množství osob, zásobování a nedořešená otázka válečné kořisti, kterou si nejen řadoví vojáci vykládali po svém.

Problémy zaznamenávaly jak úřady, šlo právě většinou o zásoby⁸⁰, neshody o to, komu patří majetek, který zde zůstal po Němcích, a který vojáci RA považovali za válečnou kořist⁸¹ výhrůžky a rabování⁸², tak obyvatelstvo, které na vlastní kůži pocítilo chování členů RA:

„...Ještě jsem nestrásl tento nepříjemný dojem, když na cestě kolem německého domu kývá na mne jiný voják Rudé armády. Domníval jsem se, že potřebuje mé rady, a spěchám k němu. Beze slova přiložil na moje prsa automatickou pistoli,

⁷⁷ Viz tamtéž, str. 46

⁷⁸ Tamtéž, str. 59 - 62

⁷⁹ Tamtéž, str. 60

⁸⁰ Viz tamtéž, str. 305

⁸¹ Viz tamtéž., str. 398

⁸² Viz tamtéž., str. 381

*rozkázal zvednout ruce do výše a započal s bedlivou prohlídkou obsahu mých kapes. Při této prohlídce byl jsem osvobozen od zlatého plnicího pera, tužky a kapesního nože. Během dne pak bylo město již plno vojáků Rudé armády ... Vchody do obchodů, ať již českých nebo německých, jsou násilím otvírány a obchody nemilosrdně drancovány. Zboží je nakládáno na vozy a auta, nepotřebné věci pro Rudou armádu nesmyslně ničeny...*⁸³

Ruku v ruce s majetkovými delikty šlo i neskrývané násilí na ženách, která zaznamenaly často oficiálně i české úřady:

„...Na poštovním úřadě v Děčíně-Podmoklech jest kol[ega] Řezáč asi se 60 ženami české národnosti neustále ohrožován zpitými Ruskými vojáky. Volají zoufale o pomoc Národní radu, aby zakročila u vrchního vojenského velitelství Ruské armády. Jde o znásilňování a střelbu do žen...

*...Přes den je ještě klid, ale večer a v noci se to nedá vydržet. Je tam mnoho cizích dělníků, kteří provádějí totéž. Němci jsou odzbrojeni a chovají se celkem klidně. Podobných zpráv dochází mnoho z celého okolí na telefonní ústřednu v Děčíně...*⁸⁴

3.2.4. Rumunská armáda

Rumunská armáda je jednou z mnoha, které se podíleli na osvobození Českých zemí, na Moravě konkrétně 1. a 4. rumunské armády.⁸⁵ Co se počtu týká, nejsou údaje přesné: „*Válečného dění v českých zemích se zúčastnilo ... na 70 000 rumunských a polských vojáků...*“⁸⁶

Na chování rumunských vojáků ve dnech bezprostředně po osvobození i dlouho po něm byly časté stížnosti, stejně jako na chování vojáků jiných armád:

„...V městě Brně není téměř domu, skladiště a obchodu, který by nebyl vyrabován. Páchány byly násilnosti na ženách a já sám jen ztěžl na 1. května jsem zabránil tomu, aby nebyla znásilněna má vlastní žena, která ležela v Žabovřeskách, Staré náměstí č. 6 v domě mého tchána, kam jsem ji odvedl z obce Rozdrojovic 10 dnů po porodu. Příbuzná mého švagra byla několikrát znásilněna. Tyto násilnosti neděly se však pouze v prvních dnech osvobození, nýbrž dějí se každodenně a téměř každou noc. Mohu uvést české vily i domy, kde i nábytek byl rozštípán. Mně samému byly odejmuty netoliko hodinky, fotografický aparát Lejka, snubní prsten, manžetové knoflíky, náušnice

⁸³ Tamtéž, str. 332 – 334

⁸⁴ Tamtéž., str. 257

⁸⁵ Viz tamtéž, str. 23

⁸⁶ Tamtéž. str. 23

a náramky mé ženy. V domě mého tchána odcizeno bylo téměř veškeré prádlo, a to pak bylo zašíváno do roztrhaných ubrusů a v 5kg balících odváženo pryč. Můj případ není ojedinělý...“⁸⁷

Gerta tušila, že její situace je zoufalá, zvláště potom co neuposlechla nařízení a rozhodla se 12. května vyslechnout osobně projev prezidenta Beneše:

„...Nyní se dáme hned do práce, vykřikl z balkonu Beneš, a budeme dělat pořádek mezi námi, zejména také i zde v městě Brně s Němci a všemi ostatními. Můj program je — já to netajím — že otázku německou musíme v republice vylikvidovat...“⁸⁸

Věděla sice, že má v něčem pravdu, že záběry promítané před filmovými představeními za války, ve kterých Židé jen čekají na odsun na Východ, ve kterých jsou nadšení, usměvaví, hrají si, jsou daleko od pravdy, ale vyhnání všech Němců jí nešlo na rozum:

„proč by odtud odcházela, když patřila mezi ty druhé, když měla svědomí čisté? Jenže ji nenapadlo, že nebude čas vysvětlovat někomu, jak a pro co žila. Že nebude čas třídit lidi podle skutků, že zbude chvíle jen prohlédnout si kmenové listiny a rozdělit lidi podle toho, jestli měli na lístcích D. A podle nich zkrátka měla národnost německou.“⁸⁹

3.2.5. Projev E. Beneše 12. Května 45' v Brně

Protiněmecké nálady v právě osvobozovaném Československu nebyly ničím neočekávaným, staly se jedním z nejdůležitějších „spojujících prvků“ právě se rodící a obnovující se zemi. Nejednalo se však pouze o iniciativu „zdola“, velkou měrou na společnost působili z exilu se vracějící vůdci země, včetně prezidenta Edvarda Beneše.⁹⁰

V „Košickém vládním programu“, tedy Program první československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků (NF) z 5. dubna roku 45' je sice přítomno obvinění vůči československým Němcům:

„...Strašné zkušenosti, jichž se Češi a Slováci dožili s německou a maďarskou menšinou, které se z velké části stali povolným nástrojem dobovačné politiky

⁸⁷ Tamtéž., str. 378

⁸⁸ Tamtéž, str. 80

⁸⁹ Tamtéž, str. 81

⁹⁰ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. Duben – srpen/září 1945: Divoký odsun a počátky osidlování. Ve Středoklukách: Z. Susa, str. 83

*proti republice zvenčí, a z nichž se zejména českoslovenští Němci propůjčili přímo k vyhlazovacímu tažení proti českému a slovenskému národu – nutí obnovené Československo k hlubokému a trvalému zásahu...*⁹¹

přímo výzvy k vyřešení tzv. „německé otázky“ zde ale nenalezneme. Dokonce už zde se dočteme o výjimkách a diferencovaném přístupu k Němcům a Maďarům: „...*Republika nechce a nebude postihovat své loajální německé a maďarské občany a zejména ne ty, kteří i v dobách nejtěžších zachovali k ní věrnost* ...“⁹²

Tvrdší rétorika se ale začala objevovat záhy. Ještě před osvobozením českých a moravských zemí v Košicích. Už 17. Dubna v Provolání československé vlády NF k lidu českých zemí není po smířlivém tónu nejmenší stopa: „...*Jděte účtovat s Němci za všechna jejich zvěrstva a neznejte slitování s německými vrahy*...“⁹³

Postava Edvarda Beneše byla v českých zemích po osvobození velice populární a podle dobových pramenů vyvolávala až hysterii:

*„...Za jízdy k Nové radnici byli E. Beneš s manželkou Hanou nadšeně zdraveni zástupy obyvatel města. Domy na náměstí byly ozdobeny čs. a sovětskými státními vlajkami, v průčelí radnice byly umístěny busty Masaryka a Beneše a visel zde také portrét J.V. Stalina...“*⁹⁴

*„...Slova pana presidenta, vyslechnutá s nevšedním zájmem a pozorností přítomných, byla odměněna dlouhotrvajícím potleskem. Na opětovné sborové volání „My chceme pana presidenta“, ozývající se z náměstí před radnicí, vyšel pan president s chotí na radniční balkon. Náměstí a přilehlé ulice skýtaly v té chvíli úchvatný obraz. Když se pan president objevil na balkoně, strhla se nepopsatelná bouře nadšení a volání na pozdrav jako mořský příboj znělo po dlouhou, dlouhou dobu panu presidentovi vstříc. Nekonečné volání „My vás máme rádi“ a spontánní srdečné ovace nebraly konce. Byly to strhující a nezapomenutelné okamžiky, kdy české Brno děkovalo z upřímného a láskou překypujícího srdce svému presidentovi za jeho velkou a těžkou práci pro národ. Stejný vděk platil i jeho věrné družce, paní Haně Benešové, která ho v jeho odpovědné práci podporovala. Pan president i jeho choť zřejmě dojati děkovali obyvatelstvu města za srdečné projevy vděku pokynem rukou...“*⁹⁵

Není tedy těžko odvoditelné, jaký měl obsah jeho projevů na občany vliv. Že slova, která zazněla v projevu⁹⁶ o „německém problému“ nebyla impulsivním aktem, dokládá

⁹¹ Tamtéž., str. 221

⁹² Tamtéž, str. 221 – 222

⁹³ Tamtéž., str. 228

⁹⁴ Tamtéž, str. 252

⁹⁵ Tamtéž, str. 254

⁹⁶ Viz tamtéž, str. 252 – 253

i výrok, který E. Beneš prones o dva dny později při prohlídce Kounicových kolejí: *“Je Vám jasno a nám všem, že likvidace Němců bude úplná”*⁹⁷

Podle autorů publikace *Vysídlení Němců a proměny Českého pohraničí 1945 – 1951*, neměla slova prezidenta Beneše vliv pouze na široké obyvatelstvo, ale také na vyšší politické reprezentanty země, pro které byl slovník E. Beneše inspirací.

Ovšem stalo se a posledního května roku čtyřicet pět, kdy se spolu s tisíci dalšími vyhnanými Němci stala svědkem a obětí násilí na nenávisti od těch, kteří stáli na vítězné straně, nehledě na to, co za války dělali: *„...byla svědkem zvráceného divadla. Ti, co se kdysi vítali s otcem vztyčením ruky, stáli teď u řad pracujících Němců a kopáním je nutili k větší rychlosti, nebo je kopali bezdůvodně, jen tak.”*⁹⁸

⁹⁷ Tamtéž, str. 253

⁹⁸ Tamtéž, str. 83

3.3. Část 2.: Když se kácí les, létají třísky

Gerta do poslední chvíle doufala, že jí domovník podepíše papíry o spolehlivosti a ona bude moci zůstat.

3.3.1. Státní nespolehlivost

„Státní nespolehlivost“ byla základem občanského a sociálního znevýhodnění po ukončení války, která se týkala skoro jedné třetiny tehdejších obyvatel českých zemí. Právní ukotvení má ve vládním nařízení č. 4/1945 Sb. Všechny osoby takto označené, a nejednalo se pouze o Němce a Maďary, nýbrž i o osoby české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti. V praxi tento status znamenal řadu restrikcí a osoby s tímto označením se ocitli ve velmi těžké situaci, ať už se týkala financí nebo sociálního postavení.⁹⁹

Nestalo se a ona musela spolu s ostatními brněnskými Němci opustit město. Šlo hlavně o ženy, děti a staré lidi. Poznávala ty, kteří šli s ní. Byly zde manželky bývalých nacistů, fašisty podporující ženy a mladé dívky, ale i ti, kteří stáli celou válku stranou dění: *„...nedaleko od Tomaschka, Golla a jiných, které si zase pamatovala ze svého působení ve Winterhilfe. Co komu udělala Mayerová, co babička Pawelka, nebo ona, Gerta s Barborou, že je tlačili z města ven vedle takových?“*¹⁰⁰

3.3.2. „Brněnský pochod“

Odsun německy hovořícího obyvatelstva z Brna, který se odehrál ve dnech 30. – 31. května byla jednou z pouhých tří odsunových akcí uskutečněnou před začátkem června (zbylé

⁹⁹ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. Duben – srpen/září 1945: Divoký odsun a počátky osidlování. Ve Středoklukách: Z. Susa, 2011, str. 84 - 85

¹⁰⁰ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhánění Gerty Schnirch*. 1. vyd. Brno: Host, 2009., str. 93

dvě: Orlické hory, Podorlicko a oblast od Vitorazska po Mikulovsko)¹⁰¹ a lze ho považovat za: „...raný předobraz dalšího hromadného vysídlování Němců...“¹⁰²

Přestože se jednalo o akci velkých rozměrů, pramenů není mnoho. V zápisu ze schůze předsednictva ZNV (Zemský národní výbor) ze dne 29. Května (!), pouhý den, před uskutečněním odsunu je jasně uvedeno, jak vidí představitelé místní samosprávy osud brněnských Němců: „... Němci bydlící v obvodu města Brna, a to všechny ženy a děti, dále muži pod 14 let a nad 60 let a muži práce neschopní, buďtež z města vyvedeni. Tyto osoby mohou si vzít s sebou věci, co unesou, nikoliv však klenoty a vkladní knížky...“¹⁰³ Hned na druhý den, 30. května 1945, bylo schváleno na mimořádné schůzi NV usnesení o vystěhování brněnských Němců směrem k hranicím¹⁰⁴ a ten samý den vydáno „Nařízení o vystěhování Němců“, ve kterém bylo jasně napsáno, koho se týká a netýká, čas – tedy v ten den ve 22. hod., co všechno si s sebou mají povoleno vzít atd.¹⁰⁵

Takto rychlý a masivní odsun narážel na mnoho problémů, jak technického rázu – obce byly o nutnosti ubytovat větší množství lidí spraveny též v den odsunu¹⁰⁶, tak na politické, jednalo se hlavně o nespokojenost Rakouska, odsun deseti tisíců Němců se válkou samozřejmě poznamenanému Rakousku nelíbil a hrozilo odvetnými akcemi. Problém byl také s Angličany a Američany, kteří byli v otázce odsunu zdrženliví.¹⁰⁷ S těmito problémy se potýkal i kpt. Bedřich Pokorný, který měl odsun z Brna do Rakouska na starost:

„...Dne 31.5.1945 ve 20 hod. dostavil se do Mikulova k majoru Pisturiusovi, který tam dojel autem, pověřenec rakouské vlády nebo konsul Dr. Frieder se svojí sekretářkou, který ještě před příchodem prvního sledu pochodujícího proudu do Mikulova ostře protestoval proti rozhodnutí N.V. v Brně a prohlásil, že byl osobně přítomen u předsedy N.V. v Brně, když tento musel své rozhodnutí učiniti pod nátlakem ulice. Zda může major Pistorius zaručiti, že všichni odsunovaní jsou vskutku rakouští občané, či zda nejde o hlavně čs. občany německé národnosti. Že rakouská vláda může provést odvetná opatření a tímž způsobem vypuditi do ČSR všechny Čechy z Rakouska, a že upozorňuje, že pouze ve Vídni je Čechů 400 000. Německý pověřenec dále upozornil, že o repatriaci

¹⁰¹ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. Duben – srpen/září 1945: Divoký odsun a počátky osídlování. Ve Středoklukách: Z. Susa, 2011, str. 100

¹⁰² ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. Duben – srpen/září 1945: Divoký odsun a počátky osídlování. Ve Středoklukách: Z. Susa, 2011, str. 100

¹⁰³ Tamtéž, str. 351

¹⁰⁴ Viz tamtéž, str. 355

¹⁰⁵ Viz tamtéž, str. 358

¹⁰⁶ Viz tamtéž, str. 359

¹⁰⁷ Viz tamtéž, str. 400

*Rakušanů se mělo jednat teprve dne 5. až 7. června v Praze, a že se ho měl osobně zúčastnit, prohlásil rozhořčeně, že vypuzované Němce posíláme do zcela vypleněné země, do jisté smrti hladem, a že je to hrozná zodpovědnost...*¹⁰⁸

Souhrnná zpráva o „brněnském pochodu“ byla sepsána až o dva roky později, a která se snaží zdokumentovat důvody, průběh i důsledky pochodu. Velkou roli v urychleném vysídlení hrála brněnská zbrojovka, jejíž dělníci žádali urychlený odsun všech Němců z města a bez značného množství zaměstnanců zbrojovky, 3000, kteří pomáhali i při pochodu, by nejspíš přesídlení takového množství lidí ani nebyl možný. Členů národní bezpečnosti, kteří měli o průběh transportu starat, byl při tom jen několik set. Odchod měl začít po 23. hodině, a přestože se ho účastnili převážně ženy, děti a starší osoby bylo počítáno s pouhými 13 vozy, pro osoby neschopné chůze.¹⁰⁹

Bylo vyvedeno více než 20 000 osob. S sebou si mohli vzít, co unesli: „...Každý Němec vzal si na cestu tolik zavazadel, kolik unesl. Po delší cestě a únavě většina Němců počala zavazadla zahazovati neb je vyměňovala s civilním obyvatelstvem za potraviny....“¹¹⁰

Podle oficiálních informací byly násilné incidenty či dokonce smrt příslušníků pochodu ojedinělou záležitostí:

„...Doprovázející civilní strážci byli mimo střelných zbraní vyzbrojeni gumovými hadicemi, jimiž v mnoha případech pobízeli pochodující Němce, avšak nebylo zjištěno, že by některý z odsunovaných Němců byl ztýrán tak, že by nebyl schopen další chůze, ani že by byl ubit...“¹¹¹

, přesto však oficiální čísla uváděla 558 zemřelých, příčinou byla nemoc nebo vysílení.¹¹²

– Uvedený počet obětí je dosti nepřesný, počet obětí na životech se dnes odhaduje na nejméně: „...1700 (i s oběťmi rakouské strany hranic)...“¹¹³

První noc pochodu měla štěstí, že přežila. Vojáci je na přespání odvedli na statek, který jim byl nabídnut místními. Gerta se spolu s dcerou Barborou a Helgou, mladou ženou, kterou při pochodu potkala, ukryla za stodolu. To jí pravděpodobně zachránilo život. Jeden

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 402

¹⁰⁹ Viz tamtéž, str. 818

¹¹⁰ Tamtéž, str. 820

¹¹¹ Tamtéž, str. 820

¹¹² Viz tamtéž, str. 816

¹¹³ Tamtéž, str. 100

voják sice její úkryt našel, ale znásilnění přežila. Na rozdíl od desítek žen, dokonce i dětí, které nepřežili noční řádění opilých vojáků: „Zahlédla jen, jak se chlapcova hlavička zvrátila v nemožném úhlu, jako hlavička loutky...“¹¹⁴ Přežila pouze skupinka žen, které se přidali k průvodu k Pohořelicím. Žádná z nich nepřestala doufat, že se vrátí zpátky do Brna, ani jedna si ovšem nedovolila se k transportu nepřipojit:

*„V duchu si vyčítala, že se nechala přesvědčit a vydala se s ostatními ženami na pohořelickou silnici. Jako by žádná z nich neměla mozek. A vlastně ani ona ne, když se bála zůstat samotná uprostřed polí, kdo ví kde.“*¹¹⁵

Nebo uprchnout: „Přestože před sebou neviděla ani jediného hlídače, žádného mladíka mávajícího kolem sebe hlavní pušky, přestože viděla jen zástup zvědavých nebo nápomocných lidí, průvod šel dál, nikdo se nezastavoval...“¹¹⁶

Tak došli do Pohořelického tábora: „Všude seděli nebo leželi lidé. Koberec lidských těl se rozbíhal vpravo i vlevo, plynul mezi vysokými dřevěnými halami a vibroval hlasy, sténáním a voláním různých jmen.“¹¹⁷ Tábor byl vlastně stará bývalá cihelna bez čisté vody nebo záchodů. Jediným přísunem jídla a pití byla podávaná polévka, kterou každé ráno přidělovali Rusové. Dostal jenom ten, kdo byl rychlí, pro všechny nebylo. Lidé zde umírali vyčerpáním a na úplavici, která se rychle šířila celým táborem kvůli špatným hygienickým podmínkám: „První i druhé ráno vynášeli desítky mrtvých, ty Gerta viděla na vlastní oči, když se odvážila vyjít z rohu dřevěné haly...“¹¹⁸

3.3.3. Pohořelice

„Osazenstvo improvizovaného („nouzového“) ubytovacího tábora v Pohořelicích tvořili účastníci tzv. brněnského pochodu. První vysídlenci z Brna sem údajně dorazili již ráno (podle jiných informací až odpoledne) 31. května 1945. Do večera se mohl počet příchozích blížit 20 000. Pohořelice nebyly na příjem tak velkého množství unavených, vyhládlých a leckdy doslova vyčerpaných lidí připraveny. Většina z nich byla umístěna v barákovém táboře na kraji obce, který byl za okupace zřízen nacisty pro ubytování zahraničních dělníků. Několik tisíc osob bylo odesláno k přenocování do momentálně prázdných obilních sýpek. Za tímto účelem byly ovšem použity i jiné budovy –

¹¹⁴ Tamtéž, str. 98

¹¹⁵ Tamtéž, str. 104

¹¹⁶ Tamtéž, str. 107

¹¹⁷ Tamtéž, str. 108

¹¹⁸ Tamtéž, str. 112

stodoly, škola nebo sokolovna. Jen malá skupina vysídlených Brňanů měla štěstí a našla útulek v příbytcích místních obyvatel. Ráno 1. června bylo vybráno přibližně 10 000 osob schopných pěšího pochodu, které se musely vydat na cestu k hranicím s Rakouskem u Mikulova. Pouze asi tisícovku vysídlenců z těch, kteří zůstali v Pohořelicích, se začátkem června podařilo „rozptýlit“ do několika okolních obcí, kde byly přece jen o něco snesitelnější existenční podmínky.“¹¹⁹

Ucelený popis tábora v Pohořelicích najdeme v hlášení Velitelství stanice SNB v Pohořelicích, které směřovalo na Oblastní úřadovnu StB v Brně ze 13. října 1947, tedy více než 2 roky po uzavření tábora.¹²⁰

V transportu bylo kolem 20 000 osob, první přišli do Pohořelic 31. 5. 1945 už odpoledne a poslední v noci. Šlo především o starší osoby, ženy a děti, které přijely pouze s nejn nutnějšími osobními věcmi. Náročný pochod si samozřejmě vyžádal řadu obětí: „...Některé ze starých osob cestu z Brna do Pohořelic nevydržely a zůstaly ležeti na příkopách, kde při ohlídce zdejšího obvodu v nočních hodinách byly nalezeny a pak povozem odvezeny do Pohořelic. Cestou, když zůstaly ležeti na příkopu, jim byl odcizován jejich majetek, a to jak civilními osobami, tak též projíždějící armádou RA...“¹²¹

V Pohořelicích byla celá řada problémů. V první řadě to bylo ubytování takového počtu lidí, byli prostě ubytováni všude, kde to jen šlo. Druhý den zůstalo v Pohořelicích zhruba 8-10 000 osob, z nichž se někteří mohli vrátit zpět do Brna. Finální počet byl tak 5 000 lidí, kteří zde zůstali. Další těžkosti se týkaly jídla, v prvních dnech nebyly ani základní potraviny, což se sice stabilizovalo, ale i nadále byl problém i se základními potravinami, základním jídlem byla polévka. Opravdová krize přišla později.¹²²

„...V této době se vyskytla u internovaných ve větším měřítku epidemie střevního kataru – úplavice – při které onemocnělé osoby hromadně umíraly, což se stupňovalo tak, že v nejparnějších dnech měsíce června umíralo denně až 35 osob ... Celkem zemřelo v táboře v době od 31. 5. 1945 do 7.7.1945 486 osob.“¹²³

Situaci rozhodně nepomáhaly špatné hygienické podmínky a minimum dezinfekčních prostředků. Z obavy z šíření nemoci mezi obyvatelstvo byl tábor přesunut a k 7. červenci Pohořelický tábor ukončil svou činnost.¹²⁴

¹¹⁹ Tamtéž, str. 448

¹²⁰ Tamtéž, str. 815 - 816

¹²¹ Tamtéž, str. 815

¹²² Tamtéž, str. 815

¹²³ Tamtéž, str. 815

¹²⁴ Viz tamtéž, str. 815

Zmínka o Pohořelickém táboře, je i v dokumentu z 8. prosince 1947, který vznikl pro potřeby ÚNS (Ústavodárné národní shromáždění = komise, která měla prošetřovat hromadné zákroky proti Němcům a státně nespolehlivým osobám, ke kterým došlo po 5. Květnu 1945). ÚNS se věnovala i nucenému vysídlení brněnských Němců z konce května, jedná se však o stejné informace, jako v předchozím dokumentu.¹²⁵

Zajímavější jsou určité záznamy ze dnů těsně po vzniku tábora, konkrétně z 2. června 1945, ve kterém kpt. Bedřich Pokorný pověřený řídit odsun a rozptýlení německé kolony z Brna do Rakouska líčí kromě jiného problémy s organizací odsunu Němců z Brna:

„...provedli odsun Němců ihned a rázně, že je to rovněž stanovisko pana ministra spravedlnosti Dr. Stránského. Z.N.V. v Brně nakonec rozhodl provést odsun Němců z Brna tak, jak navrhl pan ministr vnitra v hotelu Alcron dne 30. 5. bezp. delegaci moravské – internovat Němce na vhodných místech v pracovních a koncentračních táborech a neodsunovat až do rozhodnutí vlády Němce do Rakouska. Byl jsem pověřen tento rozkaz provést. Pro svízele dopravní jsem znovu dne 1. 6. neuspěl dorazit do Mikulova dříve než ve večerních hodinách, kdy už valná část proudu překročila rakouské hranice. Cestou se mi podařilo zastavit asi 1/3 odsunovaných Němců. Asi 7 000 osob v barácích v Pohořelicích...¹²⁶

Poté o tři dny později z 5. června 1945 o počtu internovaných osob a vznikajících zdravotních potíží: *„...Mezi Němci, jež jsou v táborech v Pohořelicích, projeví se některé choroby jako následek cesty z Brna. Byl tam vyslán Dr. Rozmarič a vrchní tajemník Pořízek, aby zařídili potřebné pro likvidaci těchto onemocnění...“¹²⁷* Na závěr dokument ze 7. června 1945:

„...V Pohořelicích jest soustředěno okrouhle 4 000 Němců, z nich 2 000 osob jest nemocno a neschopno chůze. Leží na holé zemi, mají průjem a většinou teplotu. Také dalších 2 000 osob jest neschopno chůze. Jsou to starci a ženy s dětmi... Případ v Pohořelicích bude potom ihned zlikvidován...“¹²⁸

K likvidaci tábora došlo až o celý měsíc později a právě zde zemřelo nejvíce doložených zemřelých účastníků tzv. brněnského pochodu, konkrétně 455.¹²⁹

Život jí zřejmě zachránil jeden ze sedláků z okolí. Stejně jako spousta dalších si i on přišel do Pohořelic pro práce schopné. Raději ženy: s dětmi se hůře utíkají. Gerta se tak s dalšími několika ženami dostala do Perné, malé vesnice nedaleko rakouských hranic, kde

¹²⁵ Tamtéž, str. 820

¹²⁶ Tamtéž, str. 402 – 403

¹²⁷ Tamtéž, str. 424

¹²⁸ Tamtéž, str. 448

¹²⁹ Viz tamtéž, str. 448

pracovala na poli. Moc dobře věděla z reakcí místních, že jsou zde trpěny. Nebýt faktu, že jsou nepostradatelnou pracovní silou, byly by dávno mrtvé.

V Perné Gerta z první ruky viděla změny, kterým postupně po válce docházelo. Viděla, jak v průběhu června mizí německé rodiny, jak starousedlíci, tak za války příchozí. Většina se potají stěhovala hned po příchodu ruských vojsk, ale s přibývajícím časem a větší důsledností armády střílení a mrtví na hranicích objevovali častěji: „*V době, kdy Gerta už dva týdny pracovala na statku, začaly být noční přestřelky pro hlídky v okolí pravidelným programem.*“¹³⁰

Díky tomu, že uměla stejně dobře německy i česky, a navíc vychodila obchodní školu, byla Gerta po čase přesunuta z prací na poli do kanceláře, aby pomáhala s administrativními pracemi při evidenci a konfiskaci majetku, který zabíral Národní pozemkový fond:

*„Gerta musela zapisovat, co komu Schmidt z majetku národního fondu převádí. Těžko říct, podle jakého klíče a z jaké pravomoci... A navíc ještě „nováčci“... poptávali se po prázdných barácích, Schmidt vypadal rozpačitě, odešel, telefonoval, vrátil se, odešel. Večer před klekáním Gertě přikázal, aby založila nový arch a převedla na Jechovy z Hrozenkova domek Pfeiferů, i s polem. Do konce týdne takových nových archů Gerta vyplnila ještě pět.“*¹³¹

I když se cítila špatně kvůli ostatním ženám, které na těžké práci na polích zůstali, fakt, že byla potřebná, a že někdo její práci oceňoval, způsobila, že se po dlouhé době začala opět cítit jako člověk. Navíc začala být i trochu v obraze.

3.3.4. Osídlování

Díky vyvlastňování majetku Němců a dalších státně nespolehlivých osob, došlo k uvolnění velkého množství majetku, který musel být znovu co nejdříve osídlen. Bylo nutné, aby zemědělství fungovalo dál.

Přerozdělování majetku začalo prakticky ihned po zabavování a to i bez potřebných právních úprav:

„...Bylo zjištěno, že některé národní výbory při provádění dekretu presidenta republiky ze dne 19. května 1945 číslo 5/1945 Sb. o neplatnosti některých

¹³⁰ Tamtéž, str. 121

¹³¹ Tamtéž, str. 134

majetkově-právních jednání a o národní správě majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů svévolně parcelují a přidělují zemědělskou půdu... ¹³²

Tito lidé tvoří jednu skupinu novoosídlenců, tu druhou pak osoby, které získali konfiskovaný majek po tom, co byl v platnost uveden dekret 28/1945 Sb., tedy zhruba od září 1945. ¹³³

V „divoké fázi“ osídlování došlo k obsazení nejžádanějších lokalit, tedy hlavně těch s nejurodnější půdou. Přicházeli ovšem velmi často lidé nekvalifikovaní, kteří na svou práci nestačili, a často u nich docházelo ke střídání lokací. Výjimkou nebyli ani lidé, kteří získali majetek podvodně. ¹³⁴

Její nadřízený začal její přítomnost vyžadovat všude, ale jako Němku přidělenou na práce ji nikdo nebral příliš na vědomí. Věděla tak o nově přistěhovalých, o situaci německých starousedlíků, kterým byl zabírán majetek, ale nikdo se nestaral o to, co s nimi bude dál. O rozkrádání zabaveného majetku ruskými vojáky. O horšící se situaci svého nadřízeného – antifašista, ale Němec, nebo o Pohořelicích. O brutální vraždě německého vinaře, který za svůj poslední vzdor: *„Poradil jim posekat všechny keře... že se tak dělá víno, rozumíte? Zničil si tak nejlepší vinici, Führer, aby nepřišla těm kriminálíkům kdoví odkud“* ¹³⁵ zaplatil životem. A v neposlední řadě i o prohlubujícím se sporu mezi starousedlíky a nově příchozími obyvateli vesnice, kteří na statky přicházeli s nulovými zkušenostmi a nezdědka přivedli hospodářství k bankrotu, navíc neměli žádnou vazbu ke kraji a půdě.

Rozdíl mezi původními a novými obyvateli vesnice se obnažil při dožínkových slavnostech, kterých se po měsících práce směli účastnit i Němky přidělené sem na práci včetně Gerty:

„Dnes se za těmi vozy začali řadit muzikanti a za nimi obyvatelé Perné ve dvojstupu, někteří ve slavnostních krojích jako Ida, jiní v pracovním, protože jiné neměli. Noví hospodáři postávali po bocích průvodu, nevěděli, co dělat, neznali ze svého kraje dožínky. Jen rodina z Kyjova, v kroji bohatším a jinak vyššívaném, než měli místní, se řadila na konec zástupu a snažila se zapadnout mezi Perenské.“ ¹³⁶

Bylo to pro ně vítané rozptýlení:

¹³² Tamtéž, str. 483

¹³³ Tamtéž, str. 195

¹³⁴ Vit tamtéž, str. 195 – 196

¹³⁵ Tamtéž, str. 177

¹³⁶ Tamtéž, str. 188

„Bylo to od odchodu z Brna poprvé, kdy se Gerta cítila skoro spokojená. Myšlenky jí neodlétaly k otci, Friedrichovi, ani ke vzpomínkám na pochod, dokonce neměla ani strach z budoucnosti. V té chvíli nebyla. Po dlouhých měsících byla bezstarostná a těšila se z každé minuty toho dne“¹³⁷

Přesto v ostražitosti nepolevili a děti z dohledu nepouštěli. Dobře dělali, po dožínkách, když už jejich práce nebylo tolik třeba, stávala se jejich situace čím dál tím horší.

Jednou z Gertiných povinností bylo také starat se o soupis přivedených Němců:

„Gerta jen rovnou čarou, podle pravítka, škrtila jejich jména v soupisech přivedených Němců, které jí k opisům dali sedláci. Škrtila ty registrované na práci, kteří utekli, škrtila starousedlé, kteří po nocích mizeli, i ty, kteří odjeli s prvním transportem, a zapisovala ty neznámé, kteří do Perné toho léta přišli, bez dokladů, bez příbuzných, a zemřeli.“¹³⁸

Několik jejích „spolupracovnic“ uprchlo, nikdo se po nich ovšem nesháněl, znala i případy, kdy se několika ženám podařilo vrátit se zpět do Brna na základě uznání o mylném vysídlení, ale ani zprávy z Brna, které dostala, nebyly pozitivní:

Drahá Gerta, Johanna, Maria

a všechny moje drahé přítelkyně,

píši vám česky, neboť mě moje švagrová upozornila, že německá korespondence, když by byla objevena, by nemusela dojít. Učím se proto znovu tento jazyk, který jsem léta nepoužívala, jde to ztuhá, a ještě hůř mým dětem. Ale vy mi určitě budete rozumět. Píši vám, abych vás povzbudila, i když, nebudu vám lhát, věci se nemají nejlépe. Brno je stále velmi bouřlivé. Stále přicházejí noví lidé, vracejí se z války nebo z koncentračních táborů (o těch raději ani psát nebudu) a hledají, kde by zapustili kořeny. I náš dům už patří jiným, a přestože mi bylo potvrzeno české občanství a uznána národnost česká, mně i mým dětem nic nevrátí, však víte, manžel měl národnost německou a děti to také do německých škol měly blíže. Ale kdež, nebudu si stěžovat, když vy, moje drahé, si ještě s vlastní budoucností lámete hlavu. Proto také píši, abyste věděly, do čeho přijdete, budete -ly chtít a moct se vrátit. Brno je zle poškozené, mnoho domů je pobořených, mnoho bytů je zničených, je nouze o místo. Také o práci pro ty Němce, kteří z jakéhokoliv důvodu v Brně zůstali. Jen pro ty nepostradatelné specialisty je práce za plat. Zbytek, kdo je Němec, ten slouží v pracovních táborech, a máte-li tam někoho blízkého, vězte, že prý máte důvod se o něj bát. Já tam nebyla, ale můj bratr, u něhož teď s dětmi bydlím, říká, že mají kruté podmínky. Chtěla bych vás však povzbudit v tom, že o život už nejde. Alespoň se

¹³⁷ Tamtéž, str. 186

¹³⁸ Tamtéž, str. 209

říká, že až odpracují, co mohou, pošlou je z Brna s Červeným křížem pryč. Zatím mají Němci, co tu zbyli, na pažích pásku, jakou jsme dostaly v Perné i my, Nesmějí chodit po chodnících ani používat dopravních prostředků. Několikrát jsem viděla je lynčovat, nálada Brňanů je pořád pomstychtivá. Já teď bydlím v Horních Heršpicích, Ober-Gerspitz, kdybyste mě některá chtěla po návratu najít. Pomáhám švagrové se šitím košilí a snad jim tím místo pro sebe a děti vynahrazuji. Co bude dál, nevím. Vám ale přeji co možná nejkřidnější bytí v Perné, snad se vám práce krátí, nebo jste už dokonce některá odešla k příbuzným do Rakous nebo kam. Mnoho štěstí v životě vám i vašim dětem.

Antonie Ainingerová, Martin a Rosa¹³⁹

3.3.5. Brno po odsunu

Protiněmecké nálady v Brně nebyly výjimečné, zvláštní nevraživost panovala na brněnských předměstích vůči Němcům, kteří se mohli vrátit z Pohořelic zpět do Brna na základě rozhodnutí národních výborů. Stejný postoj zaujímala veřejnost také k těm, kteří Němcům návrat umožnili tj. proti těm, kteří jim dali doporučení nebo se za ně zaručili. Specifickou skupinou, která měla v Brně nelehké postavení, díky protiněmeckým náladám, byly německy hovořící Židé. V krajních případech to bylo označováno až za provokaci.¹⁴⁰ Nebylo to ovšem, jak dokazuje vyhláška z téhož měsíce absolutní

„... Bylo pozorováno, že mnozí občané české národnosti chovají se při styku s Němci způsobem, který vzbuzuje oprávněné pohoršení u české veřejnosti a není nikterak v souladu s naší národní ctí a hrdostí po tom všem, co náš lid musel v době okupace snášeti a trpěti...“¹⁴¹

¹³⁹ Tamtéž, str. 211, 212

¹⁴⁰ Viz tamtéž, str. 430

¹⁴¹ Tamtéž, str. 585

3.4. Část 3: Město Deutchrei

„Slunce kreslí stíny na zeď protějšího domu, křížují jej šikmé pruhy ještě zimních paprsků. Na oknech nejsou záclony, závěsy ani rolety, proniká jimi intenzivní světlo a odráží se od holých bílých stěn. Uprostřed pokoje stojí stůl se zašlou deskou, u něho jediná židle s kývajícím se opěradlem. Na stole je rozložený veškerý jejich majetek. Není toho moc. Svázaná cícha s několika kusy oblečení, které dostala Gerta po Idě nebo které si v posledních letech mohla pořídit, dvoje boty, zimní a letní, holiny nechala Zipfelové, co by s nimi taky ve městě dělala. A Barbořino oblečení. Dvě blůzičky, manšestrové kalhoty a bílá košilka po malé Lhotákové, jedna obrázková knížka, kterou Barbora dostala o minulých Vánocích, jejich skrovné hygienické potřeby, dva bochníky chleba a sklenice sádla, které jim Zipfelová nabalila pro první dny, darované přístroje a peněženka s doklady a zbytkem peněz. Víc toho neměly.“¹⁴²

Takhle se Gerta vracela po letech do Brna. Do prázdného bytu, na jehož vybavení neměla s přílišně placenou prací, kde jí navíc z platu sráželi kvůli německé národnosti, do které musela hodinu dojíždět, peníze.

Začal její brněnský život. Jen díky Karlovi, který ji vyhledat a jako člen Krajského národního výboru jí pomohl zpět do Brna. Snažila se se staronovým domovem sžít, jak nejlépe mohla, na rozdíl od zhruba dvou a půl tisíce Němců, kteří, jak se dozvěděla, v Brně zůstali, nepřiznávala svou německou příslušnost. Věděla, že jí to bude k ničemu, ale doufala, že alespoň Barboře by to mohlo pomoci. V městě už se necítila doma, mohla za to jeho nová podoba, noví i staří obyvatelé. Uzavřela se: *„Její svět se uzavřelo mezi Karla a Barboru, do stěn nového bytu, kam na ni politika nemohla.“¹⁴³*

Netrvalo to dlouho. Přesněji do doby, než se Karel po rozhovorech s Gertou začal zajímat o počty zemřelých při transportu Němců z Brna: *„Nevěděl to, ale mohl si to zjistit...nejdřív to zkoušel prostě jen tak, pro sebe, aby se ukázalo, kde je pravda. Jestli dvě stě, nebo tisíc. A kde jsou.“¹⁴⁴* V pátrání byl dost pečlivý a jeho postavení mu práci značně ulehčovalo. I tak bylo vše zmatené. Z oficiálních zpráv věděl, že pochod absolvovalo cca dvacet osm tisíc osob, zemřelo při něm asi sto maximálně dvě stě lidí:

„Z některých přípisků vyplývalo, že během cesty zemřeli tři členové pochodu, a to nešťastnou náhodou při nekoordinované výstražné střelbě. Další úmrtí byla zaznamenána až v pohořelickém táboře, kde se část německých běženců utábořila ve staveních za městem a podlehla úplavici a tyfu z nakažené vody,

¹⁴² TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. 1. vyd. Brno: Host, 2009., str. 227

¹⁴³ Tamtéž, str. 239

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 241

kerou pili po cestě, případně podlehli marasmu senilis v případě starších osob. O jiných násilnostech, než byla ta tři náhodná zabití, nejsou doklady a další se udát nemohly, protože po předání běženců v Pohořelicích se celá garda zaměstnanců Zbrojovky vrátila zpět do Brna.“¹⁴⁵

To považoval za pravděpodobné. Při hlubším pátrání narazil ovšem na nesrovnalosti, nechal si poslat Zvláštní knihu úmrtí z Pohořelic, tu si vedli místní hrobníci: „*Do pěti hrobových skupin ve 34 řadách, kam uložili 356 identifikovaných osob a 97 osob neurčených. Celkem tedy 453 lidí. Vida, říkal si, to už bylo víc, než podávala hlášení z tajných složek.*“¹⁴⁶ Kromě počtu mrtvých tu byly i jiné nesrovnalosti. Oficiálně končí pohřby první dny v červnu, v Pohořelicích ale až 18. 7. 1945 a v neposlední řadě šlo o příčiny smrtí – dysenterie a marasmus senilis, u všech. Po celých dvou měsících čekání se mu do ruky dostali výtahy z Petice generálnímu tajemníkovi Spojených národů. Jakkoliv směšné mu údaje připadaly, zlomily mu vaz. Zmizel nejen z Gertina života nedlouho po rozhovoru se svým nadřízeným, kterému sdělil nesrovnalosti v počtu mrtvých, na které dosud přišel, a to co se dočetl v tajných dokumentech, které si nechal poslat z Rakouska. Byl nucen zamést informace pod koberec. Ani tím si nepomohl.

Život v poválečném Brně byl komplikovaný, přinejmenším. Německého původu se Gerta nezbavila, jídlo bylo stále na příděl, a i když se snažila, Barbora nesla stejný cejch Němky jako ona. To se znásobilo po Karlově zmizení. Barbora chodila domů ze školy s pláčem, bez Karla měla problém sehnat i základní potraviny. Navíc jim do bytu nastěhovali řecký manželský pár. Stejně se ale žilo všude. Při návštěvě paní Ziepfelové, u které v Perné pobývala, se dozvěděla o osudu sedláka Šenka, který ji před lety vytáhl z Pohořelického tábora, u něhož pracovala spolu s ostatními: „*Dostal šestnáct let. V Jáchymově, za velezradu, jako vesnický boháč, který tu mařil společné družstevní úsilí.*“¹⁴⁷ Přišel i dopis od Teresy, dívky, která z Perné uprchla do Rakouska. Doufala, že v zemi, kde mluví jejím rodným jazykem, splyne, vytvoří tu domov:

„...Taky Vám můžu říct, že jsem tu pořád cizincem, ano, i v této zemi, kde přece všichni mluvíme jedním jazykem a kam nás v naději tolik přišlo za novým životem. Ale i tady jsme my a oni, a my, ti příšlí, jim nikdy nebudeme rovni, to prokletí jsem si s sebou přinesla z Brünn a nezbavím se ho, možná je to můj osud...“¹⁴⁸

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 243

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 345

¹⁴⁷ Tamtéž, str. 264

¹⁴⁸ Tamtéž, str. 267 – 268]

Díky měnové reformě se vše znásobilo a paní Ziepfelová neměla nakonec ani na pohřeb:

„...Měla to moc přesně naplánované, proto ji to taky zabilo. Všechno, co jí z toho ubohého důchodu zůstalo, odkládala na pohřeb. A najednou z toho neměla nic. Ani na rakev, natož na muziku a věnce a na hostinu, co si na faře naplánovala. Na nic. Akorát tak na ten papírový pytel, co na faře zbyly od války. Ranilo ji to nad novinami, když si četla nové ceny.“¹⁴⁹

K tomu všemu se přidalo i sledování.

Svůj život dělila mezi práci a Barboru, dokud se nevdala. Stýkala se s minimem lidí. Větší vytržení přišlo v létě 1968, kdy přijela nečekaně na návštěvu Teresa, po dvaceti letech. Sešli se od Perné poprvé. Gerta s Johanou, kterým se podařilo dostat zpátky do Brna, Hermína, která u paní Ziepfelové v Perné zůstala a usadila se tam a Teresa. Čtyři ženy, každá z nich vedla svůj život po válce jinak, ale přesto byly jejich osudy tragicky podobné. Být Němka v Československu znamenalo ústrky, vědomí, že podmínky se nezlepší a doufání, že děti na tom budou jednou líp. Být Němkou, která z poválečného Československa utekla, znamenalo totéž, jen zde byl navíc stesk po domově. Vídeň, země tisíců uprchlíků byla kruté město:

„Vídeň byla přelidněná. Všude plno žebráků, teda lidí jako my, na ulicích, v parcích, na lavičkách, podél zhroucených budov, lidi hledající práci a jídlo, nebo lidi úplně mimo, ztracení, jen stojící a čekající, jestli jim někdo něco dá. Nedal, Vídeň byla vyjezená, ani místní neměli sami pro sebe, natož krmít uprchlíky.“¹⁵⁰

3.4.1. Vídeň

Že ve Vídni nebyly, a ani nemohly být, pro tolik uprchlíků vytvořeny jakékoliv podmínky pro přežití se zmiňuje i zpráva pro ministra vnitra Václava Noska, ve které ho pplk. Ing. Sameš v. r. informuje o neutěšené situaci v táborech, kde lidé trpí silnou podvýživou a není to lepší ani ve městech: „...*Ve Vídni je hlad...*“¹⁵¹

¹⁴⁹ Tamtéž, str. 284

¹⁵⁰ Tamtéž, str. 331

¹⁵¹ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. Duben – srpen/září 1945: Divoký odsun a počátky osidlování. Ve Středoklukách: Z. Susa, 2011, str. 470]

Teresa vzpomínala na Brno, ale město se změnilo, stejně jako pro její přítelkyně, už to nebyl domov: „*Jak jiné se zdálo Brno teď. Jako by bylo ještě pořád svědkem katastrofy. Válka byla dávno pryč, ale prázdné parcely obehnané dřevěným plotem s oloupanými rohy plakátů nenasvědčovaly, že by město po dvaceti letech zcela zapomnělo.*“¹⁵² Uchovala si ale město, tak jak ho znala z mládí a rozhodla se, že to bude město, na které chce vzpomínat.

Gerta se k Teresině návštěvě dlouho vracela a žila po jejich budoucí naplánovanou schůzku příští rok v Perné na Vinobraní. Věci se ale mění. Přišel srpen šedesát osm a s ním další změny. Dny po invazi byly plné bouřlivých diskusí, Gerta se do nich ovšem nezapojila: „*Gerta ví, jak to dopadne. Jako to dopadlo tehdy. Všichni budou mít plnou hubu keců a pak se rychle přizpůsobí novým pánům.*“¹⁵³ Vyvolalo to v ní silné vzpomínky na válku a obavy z nové:

*„Gerta byla se svým strachem úplně sama, se svými zlými sny, ze kterých se budila v noci zpocená, přesvědčená o tom, že bude další válka. Že to bude zase ona a jí podobní, kdo budou běhat po schodech do sklepa a modlit se, aby nejhorší, co by se jim mohlo stát, bylo podělat se strachy.“*¹⁵⁴

Snažila se se svými obavami svěřit Barboře a doufala, že jí pochopí, že když jí zasvětil do historie rodiny, jejich společné historie, pochopí a bude sdílet její strach. Dvacet let potlačování minulosti a absence komunikace mezi matkou a dcerou se samozřejmě nedá změnit během několika dní. Gerta byla sama, jen s podřadnou prací, kterou byla kvůli špatnému posudku nucena dělat:

*„Po válce měla Gerta pocit, že si nezasloužila, co ji potkalo. Že nebyla ani nepatrnou příčinou toho, zač se jí tu lidé mstili. Když ale v zimě toho roku seděla v nafasované prošívané vatové vestě ve skladu, kde se u stropu nepravidelně mihotalo světlo jediné zářivky, připadalo jí, že tentokrát se jim povedlo ji definitivně zničit. Její svět se zhroutil, jejím nitrem se rozlila prázdnota. Zbyl jen čas, který pomalu odsýpal minuty v chladném skladu. Tenkrát to bolelo fyzicky. Po celém těle z nočního pochodu, z pozdějších prací na poli, uvnitř to bolelo z ponížení, které jí připravil ten voják. Bylo ale pro co jít dál. Pro Barboru. Pro co ale žít dál ve chvíli dalšího ponížení, které si nezasloužila, a ve chvíli, kdy ji Barbora ze svého života vyřadila, to nevěděla.“*¹⁵⁵

¹⁵² Tamtéž, str. 324

¹⁵³ Tamtéž, str. 238

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 340

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 341

3.5. Část 4: Minulost přítomná

Gerta zahořkla a otupěla. Prožila celý život s pocitem křivdy. Stýkala se jen s Johanou a Barborou, s tou navíc dost nepravdělně. Jediným svobodným rozhodnutím, které podle sebe udělala, byl odchod do důchodu. Stárka, přidala se těžká cukrovka a i cesta na Moravu za Hermínou by problém. Barbory manžela by nikdy nepožádala. Přes všechno začala nejspíš nejšťastnější období jejího života, pokud nepočítáme Karla, vnučka Blanka. Vztah, který nebyl možný s Barborou, si vybuodovala právě s vnučkou. Na rozdíl od své matky, Blanka byla s historií rodiny obeznámena od dětství, nijak jí však netrpěla: „...Blanička už s tím vědomím vyrostla a ke Gertinu údivu se nic špatného nestalo. Léta už to doopravdy zanesla, uvědomila si.“¹⁵⁶Když Gertě Blanka oznámila, že se skupinou Mládež pro intelektuální porozumění, chce vymoci omluvu odsunutým brněnským Němcům, nechtěla o tom ani slyšet:

„Teď, když Gerta konečně našla klid, když pocítila, že nastal čas na všechno zapomenout a nechat to konečně spát...Gerta se bránila, jak mohla, když to uslyšela. Teď už bránila holý klid, čtyři stěny kuchyně a ložnici, kam nechtěla vpustit svět, který se jí vymknul z rukou, který už tak tak sledovala...“¹⁵⁷

Nakonec ale k omluvě upnula veškerou pozornost, která jí zbývala.

¹⁵⁶ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. 1. vyd. Brno: Host, 2009. str. 389

¹⁵⁷ Tamtéž, str. 391

3.6. Část 5: Sólo pro Barboru:

Sólo pro Barboru, poslední část knihy, není prvním pohledem Gertiny dcery na matku a život. V textu se objevují další tři kapitoly, dvě v části třetí a jedna v části čtvrté.

Poprvé Barbora ještě jako dítě vzpomíná na život na venkově po tom, co je strýc Karel odvezl do Brna. S městem měla z počátku problémy: „...i tak jsem byla ze začátku dost nešťastná. To kvůli blbým děčkám ze školky, ale hlavně kvůli babičce Zipfelové, po které se mi strašně stýskalo. Já jsem vůbec nevěděla, že jde žít i bez ní.“¹⁵⁸ Život s „babičkou Ziepfelovou“ byl jediné co znala, pro ni to neznamenal nucené práce a vyhnání z domova jako pro její matku: „Pamatuju si toho možná málo, ale určitě vím, že jsme byli bezvadná rodina a že se mi tam hrozně líbilo.“¹⁵⁹ Pohybovala se v dost uzavřeném světě, jenom ona, matka, „babička Ziepfelová“, „tety“ a jejich děti, které byly pro ni jako sourozenci. Poté už jen ona, matka, babička, Hermína. Když se ostatní ženy s dětmi odstěhovaly, nikoho neměla, s dětmi z vesnice si hrát nemohla: „Za místníma děčkama mě máma s babičkou vůbec nepouštěly, stejně si se mnou nechtěly hrát nebo mně akorát tak nadávaly, že jsem Hitlerův parchant, bylo to hrozně blbě.“¹⁶⁰

Podruhé Barbora o něco starší. Jejím prostřednictvím jsou rozvíjeny vybrané části příběhu. Soužití s tetou Athanai a strýcem Achilesem, zpočátku bouřlivé, které přerostlo ve zvláštní přátelství vynucené podmínkami:

„teta Athanaia ukazovala fotku své dcerušky, co umřela kdesi v Žamberku, když ji tam po válce z Řecka vystěhovali dřív než je, tetu Athanaiu a strýce Achillea. Ptala jsem se jí tehdy, proč nemají další děti, všichni přece mají dvě nebo tři. Byla strašně smutná a jen kývala hlavou a říkala nět, moja smert, moja smert. Tak se jí mámě možná zželelo a přestala z ní dělat tu, která nám zabrala domov, a dokonce mě za ní občas posílala, jestli nechtějí uvařit čaj nebo jestli nechtějí chleba s tvarohem. A pak teta Athanaia udělala první pitu i pro nás a mámě i mně hrozně chutnala, a pak už jsme seděli u jídla u jednoho stolu a nabízeli si vzájemně, a pak se někdy dokonce stalo, že jsme měli jedno jídlo společně, a tak to šlo pořád dál a líp, i když někdy se s mámou taky proštěkly, to dá rozum.“¹⁶¹

Neméně důležité jsou pasáže věnované malé Barboře a jejímu ne příliš zdařenému dětství. Z části kvůli škole, spolužákům: „zahmaly by mě do kouta a hrály by se Lidice a učitelka by dělala, že to nevidí. Ale dobře by to viděla, to jsem si jednou všimla, jak pohazuje po tom

¹⁵⁸ Tamtéž, str. 257

¹⁵⁹ Tamtéž, str. 259

¹⁶⁰ Tamtéž, str. 259

¹⁶¹ Tamtéž, str. 300

našem koutě očima a vidí. Ale nic nedělá...“.¹⁶² Učitelkám, které „dětským hrám“ a jejím problémům s učením, které bychom dnes vysvětlili jako dysgrafii a dyslexii, nevěnovali pozornost, a v neposlední řadě kvůli jejímu německému původu. Z části kvůli špatnému vztahu s matkou. Matka byla vždy uzavřená a upnutá, to se ještě zhoršilo po zmizení strýce Karla. Nevěděla proč, ale už jako dítě to vnímala:

„Nerozuměla jsem tehdy, proč se všechno tak naráz změnilo. Ale tušila jsem, že to mělo co společného s tím, že k nám přestal chodit strýc Karel. Potom, co přestal přicházet, se všechno pokazilo. Máma se už neusmívala. Jako by to její rty už neuměly...“¹⁶³

Většinu z matčina života, kromě jména otce samozřejmě, to, co jí dělalo člověkem jakým je, se nakonec dozvěděla. Roky odstupů a neschopnost vžít se do věcí, které se z jejího pohledu staly tak dávno, nemohly ale v jejích očích ospravedlnit matčinu povahu a chování. Barbora matku nechápala. Jako dítě se dožadovala lásky, kterou si, jak sama říká, nemohla zasloužit. Teplo domova u nich vytvářeli cizí lidé: „To se pak hned ukázalo, že to byli oni, kdo z nás dělali rodinu. S nima se vypařilo to vzájemné teplo. Najednou bylo všechno strohé...“¹⁶⁴ Nejvýstižněji Barbořiny pocity vystihují řádky:

„Ono to s mámou nikdy nebylo lehké. Celé dětství jsem byla něco jako prosebníček stojící před jejím tvrdým, nehybným obličejem, se kterým přijímala všechno bez rozdílu. Stejně kdysi vzala, když jsem musela opakovat první a třetí třídu, stejně vzala, když jsem dostala výučňák a zaměstnali mě jako kresličku v porcelánce. Úplně stejně. Kdybych to měla nějak shrnout, tak bych řekla, že máma byla necitelná, docela fest. A nevím proč, ale hlavně ke mně.“¹⁶⁵

K jistému smíření mezi nimi došlo, muselo se tak ale stát před Gertinou smrtí, když ležela v komatu v nemocnici. Sólo pro Barboru je tak monologem ukřivděného dítěte, které se dostalo ke slovu o víc jak padesát let později.

Barbora není samozřejmě jediná, komu se dostalo vlastního prostoru ve vyprávění. Krom již zmíněné maminky, to byl samozřejmě jediný muž v jejím životě Karel, který ač v příběhu co do objemu nefiguruje příliš, autorka mu věnuje na rozdíl od ostatních postav poměrně velký prostor. Jeho prostřednictvím sděluje čtenáři faktučtější stránku příběhu, tzn. počty zemřelých během odsunu, přístup k faktům a jejich překrucování ve prospěch

¹⁶² Tamtéž, str. 301

¹⁶³ Tamtéž, str. 298

¹⁶⁴ Tamtéž, str. 376

¹⁶⁵ Tamtéž, str. 368

organizátorů a vykonavatelů odsunu. Dále pak ženy, které poznala na nucených pracích, její „domácí“ paní Ziepfelová, které vesměs pomáhají dotvářet pohled na život brněnských Němců jak v Československu, tak v zahraničí. Stejně tak překvapivě Janinka, údajně mrtvá Gertina kamarádka z dětství, pomocí které autorka krátce, ale výstižně vyjádřila postoj mnoha Čechů na německé spoluobčany, který vinou válečných hrůz přetrvával ještě dlouho po válce a se kterým se více či méně otevřeně setkávala:

„Ale jak by se tu ocitla Gerta? Jestli to tedy byla ona, ta na výstavě. Vypadá staře, hodně staře. A ta s ní, to mohlo být to její dítě, holka tedy, co matka říkala, že si na konci války upekla. Kdo ví, s kým tu spávala, aby mohla zůstat v Brně. To je v povaze Němců, udělat všechno pro to, aby získali co nejvíc, aby byli páni všeho, aby si nachlemtali co nejvíc pro sebe, zůstali sedět na majetku, který ukradli Židům, které povraždili, zrůdy německé, kéž by se jim to mohlo oplatit. Stejnou mincí, sviním. Anebo aspoň to, co udělali jí, Janince. Té bych to přála, té Schnirchové, vykračovala si tam s dcerunkou po boku, jako by se nechumelilo.“¹⁶⁶

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 310

3.7. Souhrn

Kateřina Tučková ve svém románu zpracovává dodnes ne úplně oblíbenou část české moderní historie. K tématu přistupovala opravdu zodpovědně, hlavně s přihlédnutím k faktografické přesnosti.

Přestože text pokrývá téměř celé 20. století, jeho hlavní část, téměř třetina knihy je zaměřena právě na období po skončení války a nelehký osud brněnských Němců. Přesnost údajů, jak časových tak místních dodává příběhu autentičnost, která čtenáře nutí prožít s Gertou její životní putování skrze desetiletí, která uběhnou.

Troufám si říci, že autorka záměrně využila kontrastu mezi velkými historickými událostmi, kterou naši zemi v minulém století potkali od druhé světové války, přes události v 68^é roce až po euforii a vystřízlivění ze Sametové revoluce a pohnutým osudem jednotlivce, jehož život ubíhá na pozadí těchto událostí a je jimi silně ovlivňován. Tedy kontrast mezi tzv. velkými a malými dějinami.

Prostupující linií příběhu jsou nenásilně, i když naprosto zřetelně vyjádřeny změny města Brna, kterými prošlo v průběhu minulého století, a jehož osud a podoba byly ne nepodobné osudům aktérům románu. Město samotné hraje v příběhu důležitou roli. Tučková jej využívá jako místní těžiště příběhu, kolem kterého se točí události, touhy a vzpomínky prakticky každé části knihy. Je to mýtus domova, ideální stav, který se drží v mysli románových postav, i když podoba a atmosféra města, které znali je dávno pryč. Je to pro ně ve světě bez jistot důležitý opěrný bod, něco co bylo a ještě možná mohlo být.¹⁶⁷

Při zpracovávání příběhu zvolila klasický formát. Vyhnání Gerty Snirch je román, jehož děj je vesměs chronologický, s přihlédnutím k rozsahu románu nemnohými odbočkami, ve kterých se autorka věnuje ostatním postavám románu. Jejich důležitost spočívá převážně v odlišném pohledu na běh dění, než se nám dostává v majoritní části románu zaměřeném na Gertu.

Autorka se nespokojila s jednou vyprávěcí formou, postupem textu vystřídáme kromě klasické příběh zprostředkující er – formy intimnější a citově zabarvenější ich – formu, využívanou kromě jiného právě u pohledu dalších postav románu, intenzivně např. v páté části knihy – Sóló pro Barboru. Dialogů využívá Tučková jako další výrazové možnosti.

¹⁶⁷ WELLEK, Renné a Austin WARREN. *Teorie literatury*. Votobia, 1996. ISBN 80-7198-150-8, str. 271

3.8. Ohlasy

Když kniha Kateřiny Tučkové *Vyhnání Gerty Schnirch* v roce 2009 vyšla, upoutala pozornost nejen tématem, ale i faktografických přesností použitých v knize. Kritiky, i když se na první pohled nemusí z uvedených recenzí zdát, si výrazně neodporují. Co s tématu týká, tedy vyhnání brněnských Němců, považují kritici: „...*úvahy o spravedlnosti, vině a trestu...*“¹⁶⁸ v knize za klíčové. Pavel Janoušek ve svém hodnocení v časopisu *Host* č. 9/2009 dokonce dává tématu větší váhu, než jeho literárnímu zpracování:

*„...Pokud však vnímáme sociální rozměr literárních děl, jde svým způsobem o zlomovou práci, která suverénním způsobem naplňuje jednu z možných a důležitých funkcí literatury. Je prostředkem sebereflexe dané komunity, v tomto případě českého národa“*¹⁶⁹

Ne ale všichni, a pokud dojde na jiné stránky knihy, především na lingvistickou, stáčí se kritika především na neautenticitu jazykového stylu. Jak přímo zmiňuje V. Staněk literární neobratnost a „...*nerespektování staré známé pravdy, že méně někdy znamená více...*“¹⁷⁰

¹⁶⁸ GILK, Erik. *Velký příběh odsunutých Němků*. In: *TVAR*. Literární obtýdeník. 20. Praha: Klub přátel Tvaru, 26.11.2009, 20/2009, str. 23. 0862-657

¹⁶⁹ JANOUŠEK, Pavel. *Svědectví nejen o Gertě Schnirch aneb Takoví jsme byli*. In: *HOST*. Měsíčník pro literaturu a čtenáře. 9. Brno: Host, 10.11.2009, 9/2009, str. 61-62. 1211-9938.

¹⁷⁰ HRTÁNEK, Petr. Tučková, Kateřina: *Vyhnání Gerty Schnirch 2*. Tučková, Kateřina: *Vyhnání Gerty Schnirch 2* [online]. cit. 2013-03-12]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/25541/tuckova-katerina-vyhnan-gerty-schnirch>

Závěr

V obsahu své padesátistránkové práce jsem se pokusila o výklad dvou knih, jež se zabývají odsunem Němců z Českých zemí. V minulosti opomíjenou či zlehčovanou součástí historie. V posledních pětadvaceti letech však naštěstí dochází ke snaze o objektivizaci historických událostí.

Velkou zásluhu má na tom jistě historik Tomáš Staněk, který se událostem po skončení Druhé světové války věnoval v mnoha publikacích už od počátku 90. let, mimo jiné: *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Pro moji práci byla stěžejní kniha, doplněná rozsáhlou dokumentací, kterou napsal společně s Adrianem von Arburgem: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Duben – srpen/září 1945: Divoký odsun a počátky osidlování*. Díky ní jsem byla schopná doplnit svou práci o mnoho zajímavých fakt, která stála na pozadí próz Kateřiny Tučkové a Radky Denemarkové, jejichž knihami se ve své bakalářské práci zabývám.

K růstu zájmu o dané historické období došlo i na poli literárním. Výše zmíněné autorky se v prózách *Vyhnání Gerty Snirch* (Kateřina Tučková) a *Peníze od Hitlera* (Radka Denemarková) nezáleky neoblíbeného tématu a své prózy založily na hrdinkách, jež tato doba nenávratně poznamenala.

Zaměřila jsem se na to, jak se autorky rozhodly téma uchopit. Stejně historické období, ženské hlavní protagonistky a malý časový odstup, který knihy dělí, svádí k tomu, aby byla kniha K. Tučkové vydaná tři roky po „*Penězích od Hitlera*“ osočována z až příliš velké „inspirace“. Jednalo by se ovšem o chybu. Jak vyplynulo z mé práce, způsob zpracování obou knih je diametrálně odlišný, a hlavní hrdinky spojuje pouze to „málo“, co změnilo jejich život, charakter a konec. Tedy poválečné zločiny, s jejichž ignorací se nikdy nesmířily.

Smyslem mé práce bylo představit, jak jsou v současné literatuře reflektovány „důsledky Druhé světové války“, to je přímo zmíněno už v jejím názvu. Výsledkem je poměrně úzce zaměřená bakalářská práce, což je způsobeno jednak omezeným množstvím primární literatury, tedy tím, že události po Druhé světové válce nejsou tak často současnými spisovateli zpracovávány, tak faktem, že kromě recenzí není ucelených hodnotících zdrojů, které by se zabývaly takto současnou literaturou.

Resumé

The topic of this thesis was „The Consequences of the Second World War in the Novels by contemporary Czech Woman writers“. I dealt with the books *Peníze od Hitlera* from Radka Denemarková and *Vyhnání Gerty Snirch* from Kateřina Tučková. Both books were published only three years apart from each other and their subject fascinated not only me but many others.

The main topic of both books, which is very clear from the name of the thesis, were the events occurring after the end of the Second World War in the Czech lands focusing on the destiny of the German minority. Each of the writers approached the topic in their original and authentic way and it was the unique way in which they described the difficult period that was the primary aim of my work.

The first chapter dealt with comparison of main characters from both books. On the one hand there were the things that are similar to both of them and on the other hand there were the things that made their stories original. The second chapter was focused on the prose of Radka Denemarková. I divided it and described each part of the book factually clarifying the historical events that are essentially connected to the book. This was my way of showing the reader of my work the events and facts which are essential in the story of Gita Lauschmann. Besides that, one subchapter was devoted to reviews, which accompanied the publishing of the book, and to my own short summary. The third part of my work was focused on the second female author Kateřina Tučková. The process of analysis of her work is similar to the one I used for analysing the work of Denemarková. The only difference is the fact that the book *Vyhnání Gerty Snirch* focuses almost exclusively on the area of Brno and the destiny of German citizens of Brno.

Bibliografie

Primární

DENEMARKOVÁ, Radka. *Peníze od Hitlera: (letní mozaika)*. Vyd. 2. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-309-8.

TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. 1. vyd. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-315-9.

Sekundární

ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty u českých archivů*. Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování. Středokluky: Z. Susa, 2010. ISBN 978-80-86057-68-2.

ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. Duben – srpen/září 1945: Divoký odsun a počátky osidlování. Ve Středoklukách: Z. Susa, 2011. ISBN 978-80-86057-71-2.

GILK, Erik. *Velký příběh odsunuté Němky*. In: TVAR. Literární obtýdeník. 20. Praha: Klub přátel Tvaru, 26.11.2009, 20/2009, str. 23. 0862-657.

HODROVÁ, Daniela a kolektiv. *Na okraji chaosu: poetika literárního díla 20.století*. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-140-1

JANOŮŠEK, Pavel. *Svědectví nejen o Gertě Snirch aneb Takoví jsme byli*. In: HOST. Měsíčník pro literaturu a čtenáře. 9. Brno: Host, 10.11.2009, 9/2009, str. 61-62. 1211-9938.

STANĚK, Vojtěch. *Dějiny vs. román – I:0, Vyhnání Gerty Snirch Kateřiny Tučkové*. A2. 5. Praha: A2, 3.3.2010, 5/2010, str. 7. 1803-6635.

WELLEK, Renné a Austin WARREN. *Teorie literatury*. Votobia, 1996. ISBN 80-7198-150-8

Zdroje online

DERDOWSKA, Joanna. *Minirecenze* [online]. [cit. 2013-03-12]. ISSN 1803-6635. Dostupné z: <http://www.advojka.cz/archiv/2006/27/minirecenze>

FILIP, Tomáš. *Co dělal tvůj otec za války?* [online]. [cit. 2013-03-12]. ISSN 1803-6635. Dostupné z: <http://www.advojka.cz/archiv/2006/30/co-delal-tvuj-otec-za-valky-za-valky>

HRTÁNEK, Petr. Tučková, Kateřina: *Vyhnání Gerty Schnirch 2*. Tučková, Kateřina: *Vyhnání Gerty Schnirch 2* [online]. [cit. 2013-03-12]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/25541/tuckova-katerina-vyhnan-gerty-schnirch>